

UiO • **Det juridiske fakultet**

Frifunnet for straff, men idømt erstatning.

Forholdet til uskyldspresumsjonen i EMK art. 6 nr. 2.

Kandidatnummer: 532

Leveringsfrist: 25.04.2014

Antall ord: 17 913

Innholdsfortegnelse

1	INNLEDNING	1
1.1	Tema og problemstilling.....	1
1.2	Avgrensning.....	2
1.3	Den videre fremstillingen	3
2	FORHOLDET TIL NORSK RETT.....	4
2.1	EMDs metode	5
2.2	Praksis fra EMD som rettskildefaktor i norsk rett.....	6
3	DELTE AVGJØRELSER.....	8
3.1	Innledning.....	8
3.2	Sivile krav i en straffesak	8
3.3	Historisk bakgrunn etter straffeprosessloven av 1887.....	10
3.4	Straffeprosessloven § 3.....	11
3.5	Ulike beviskrav	12
3.6	Beviskravet i straffesaker	13
3.7	Beviskravet i sivile saker	14
	3.7.1 Beviskravet for å ilegge erstatning ved strafferettslig frifinnelse	14
3.8	Domsgrunner	16
	3.8.1 Innledning	16
	3.8.2 Kravene til domsgrunner i straffesaker og sivile saker	17
4	USKYLDSPRESUMSJONEN I EMK ART. 6 NR. 2	20
4.1	Innledning.....	20
4.2	Rettslig forankring.....	20
4.3	Virkeområde	21
4.4	Innhold.....	23

4.4.1	Hvilke ytringer omfattes av uskyldspresumsjonen?	24
4.5	Begrunnelse	27
5	NÆRMERE OM PROBLEMSTILLINGEN	29
5.1	Rettens sammensetting	29
5.2	En ren erstatningssak	30
5.3	Særskilt anke over erstatningskravet	31
5.3.1	Ringvold	31
5.4	Sivile krav avgjort i tilknytning til straffesaken	35
5.4.1	Saker behandlet med lagrette	35
5.4.2	Sammenfallende vilkår for straff og erstatning	46
5.4.3	Saker behandlet med meddomsrett	52
6	SAMMENFATNING OG KONKLUSJON	57
7	AVSLUTNING.....	64
7.1	Svekker idømmelse av erstatning den strafferettslige renvaskingen?	64
7.2	Allmennhetens oppfatning	67
7.3	Mulige lovendringer	68
8	KILDER	70

1 Innledning

Det følger av straffeprosessloven av 22. mai 1981 nr. 25 (strpl.) § 3 at det er adgang til å fremme sivile krav sammen med en straffesak. De vanligste typene av sivile krav er erstatnings- og oppreisningskrav.¹ Gjennomgående blir kravene avgjort på samme måte, enten frifinnelse for begge krav eller domfellelse for begge krav. Det hender at samme handling fører til en strafferettslig samt en sivilrettslig avgjørelse med motstridende utfall. Dette inntrer dersom en tiltalt frifinnes for straff, men dømmes til å betale erstatning. Da foreligger det en såkalt delt avgjørelse.² Dette kan skape et problem i forhold til uskyldspresumsjonen i Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen av 4. november 1950 (EMK) art. 6 nr. 2.

1.1 Tema og problemstilling

Den europeiske menneskerettighetsdomstolen i Strasbourg (EMD) behandlet to norske saker i 2003 om erstatning der tiltalte hadde blitt frifunnet i straffesaken. Norge ble frifunnet i *Ringvold* for brudd på uskyldspresumsjonen i EMK art. 6 nr. 2, mens Norge ble dømt for konvensjonsbrudd i *Y*. EMD kom til at lagmannsretten i sistnevnte sak hadde skapt en ”link” mellom straffesaken og erstatningssaken som innebar en krenkelse av uskyldspresumsjonen.³ Etter dette fikk norske domstoler en rekke saker til behandling om delte avgjørelser og forholdet til uskyldspresumsjonen. Idømmes tiltalte et erstatningsansvar etter at vedkommende er frifunnet for straff, må retten uttrykke seg slik at det ikke skapes tvil om frifinnelsens riktighet.⁴ Dersom begrunnelsen for erstatning etterlater et inntrykk av at tiltalte er straffeskyldig, vil det stride mot uskyldspresumsjonen i EMK art. 6 nr. 2. I 2008 ble Norge på nytt dømt for å ha krenket uskyldspresumsjonen i *Orr*.⁵

¹ Lov om skadeserstatning av 13. juni 1969 nr. 26 (skl.) §§ 3-1 og 3-5, og NOU 2006:10 punkt 12.1.

² NOU 2000:33 punkt 1.3 og avhandlingens punkt 3.

³ *Y* mot Norge avsnitt 46.

⁴ *Y* mot Norge avsnitt 46.

⁵ *Orr* mot Norge.

Dette illustrerer domstolens utfordring ved utformingen av erstatningssakens domsgrunner. Dommeren må begrunne at samme handling som tiltalte er frikjent for oppfyller vilkårene for å idømme et erstatnings- eller oppreisningskrav. Høyesterett poengterer at retten i slike tilfeller står overfor en vanskelig balansegang.⁶

Avhandlingens problemstilling er situasjonen der noen blir frifunnet for straff, men idømt erstatning, vurdert opp mot uskyldspresumsjonen i EMK art. 6 nr. 2. Jeg skal skrive om hvordan EMD praktiserer denne balansegangen. Jeg skal foreta en analyse av domsgrunner i erstatningssaker hvor sivile krav har vært avgjort etter særskilt anke, i tilknytning til straffesaken, med lagrette og med meddomsrett.

1.2 Avgrensning

Oppgaven fokuserer på de tilfellene der domstolen idømmer et erstatningsansvar for en handling man *er* strafferettslig frifunnet for. Jeg vil fokusere på forbudet mot mistanke- og skyldkonstatering etter frifinnende dom, men ikke saker uten dom eller perioden før domsavgivelse.

Konflikten med uskyldspresumsjonen oppstår klarest der tiltalte er frifunnet for straff, fordi det ikke er funnet bevist at vedkommende har begått handlingen tiltalen gjelder. Da er motstriden mellom avgjørelsene størst, og det er disse tilfellene som vil bli nærmere behandlet. Problemstillingen kan også oppstå når årsaken til frifinnelsen er basert på andre straffrihetsgrunner. Selv om tiltalte er frikjent grunnet nødrett krever skl. § 1-4 at vedkommende erstatter den skade som er voldt. Dersom tiltalte er frikjent på grunn av utilregnelighet, kan domstolen på samme måte pålegge den frikjente å betale erstatning etter skl. § 1-3.

Når tiltalte får avslag på erstatningskravet mot staten på grunn av uberettiget straffeforfølgning, kan dette skape en konflikt med uskyldspresumsjonen.⁷ I slike tilfeller er det siktede

⁶ Rt. 2007 s. 1601 avsnitt 28.

⁷ O. mot Norge og Hammern mot Norge.

og staten som står mot hverandre. Dette vil ikke bli behandlet i oppgaven. Oppgavens hovedtema er erstatningsansvar etter frifinnende straffedom, der partene er tiltalte og fornærmede.

Fornærmedes ytterligere stilling vil ikke bli berørt. Min oppgave avgrenses mot fornærmedes rettigheter ved anmeldelse, etterforskning, hovedforhandling og domsavsigelse.⁸

1.3 Den videre fremstillingen

I punkt 2 vil jeg redegjøre for forholdet mellom norsk rett og EMK. Videre vil menneskerettighetsdomstolens metode tas opp i punkt 2.1, da denne er retningsgivende for hvordan norske domstoler skal fortolke EMK. Praksis fra EMD som rettskildefaktor i norsk rett belyses i punkt 2.2. I punkt 3 blir det redegjort for adgangen til å pådømme sivile krav i en straffesak, både etter den gamle og den någjeldende straffeprosessloven. De ulike beviskrav vil bli forklart i punkt 3.5-3.7. I tillegg vil det redegjøres for kravene til domsgrunner i punkt 3.8. I punkt 4 tar jeg for meg uskyldspresumsjonen, herunder dens rettslige forankring, virkeområde, innhold og begrunnelse. I punkt 5 gis det en fremstilling av dommene mot Norge i EMD i lys av uskyldspresumsjonen. Redegjørelsen omfatter i tillegg relevante nasjonale dommer. Sivile krav etter særskilt anke behandles i punkt 5.3, mens saker angående sivile krav avgjort i tilknytning til straffesaken fremstilles i punkt 5.4. I punkt 6 vil jeg trekke slutninger fra min domsgjennomgang og formulere en konklusjon basert på disse. Avslutningsvis, i punkt 7, kommer jeg inn på noen utfordringer rundt ordningen med delte avgjørelser, herunder renavaskingsvirkningen i punkt 7.1 og allmennhetens oppfatning i punkt 7.2. Mulige lovendringer vil bli belyst og diskutert i punkt 7.3.

⁸ Disse rettighetene er nærmere behandlet i NOU 2006:10.

2 Forholdet til norsk rett

EMK er inkorporert i menneskerettsloven av 21. mai 1999 nr. 30 (mnskr.) § 2 nr.1. Loven innebærer en oppfyllelse av statens plikt etter Grunnloven av 17. mai 1814 § 110 c annet ledd til å ”respektere og sikre Menneskerettighetene”. Dette er et uttrykk for det dualistiske system som vil si at det kreves en aktiv handling fra lovgiver før de folkerettslige regler er gjeldende norsk rett.⁹ Mnskr. § 3 bestemmer at EMK og de andre konvensjonene som omfattes av mnskr. § 2 skal ha forrang dersom de står i motstrid med annen lovgivning. Forrangsbestemmelsen medfører at det tidligere gjeldende kravet om at konvensjonsbestemmelsene måtte være klare for å gå foran intern norsk rett er forlatt.¹⁰

Menneskerettsloven med de inkorporerte konvensjonene trådte i kraft i 1999. Høyesterett trakk i Rt. 2000 s. 996 opp retningslinjene for hvordan norske domstoler skal tolke og forstå EMK. Førstvoterende uttalte at

”Selv om norske domstoler ved anvendelsen av EMK skal benytte de samme tolkningsprinsipper som EMD, er det EMD som i første rekke har til oppgave å utvikle konvensjonen. Norske domstoler må forholde seg til konvensjonsbestemmelsen, alminnelige formålsbetraktninger og konvensjonsorganenes avgjørelser.”¹¹

Av dette kan man slutte at norske domstoler skal anvende den samme metoden som EMD ved tolkningen av EMK. Dette er senere stadfestet og gjentatt i blant annet Rt. 2002 s. 557 der førstvoterende uttalte at ”norske domstoler skal ved tolkningen av EMK benytte samme metode som EMD”.¹² Høyesterett åpner imidlertid for at norske domstoler, innenfor den

⁹ Ruud (2006) s. 58.

¹⁰ Ruud (2006) s. 62.

¹¹ Rt. 2000 s. 996 på s. 1007.

¹² Rt. 2002 s. 557 på s. 565.

metode som anvendes av EMD, skal bygge på norske verdiprioriteringer dersom det blir tale om å avveie ulike interesser eller verdier mot hverandre.¹³

Videre bemerket Høyesterett at dersom det er uklart hvilken rekkevidde en konvensjonsbestemmelse har, må nasjonale domstoler foreta en selvstendig tolkning etter EMDs metode.¹⁴ Rt. 2000 s. 996 oppstilte visse begrensninger ved tolkningen. Norske domstoler ”bør ikke anlegge en for dynamisk tolkning av konvensjonen” og i tillegg ”ikke bygge inn sikkerhetsmarginer mot at Norge dømmes for konvensjonsbrudd”.¹⁵ Årsaken er ønsket om at norske domstoler ikke skal foreta en mer vidtgående fortolkning av EMK enn det EMD selv gjør.¹⁶

2.1 EMDs metode

Norske domstoler må bruke samme metode som EMD når de skal tolke EMK. Det er viktig at nasjonale domstoler foretar en ensartet tolkning for å sikre at alle land praktiserer et likt syn på menneskerettsvernet. Dette hindrer statene i å kontrollere konvensjonsinnholdet.¹⁷ Derfor må EMD stå for utviklingen av et felles rettskildesyn.¹⁸

Ved tolkningen av EMK anvender EMD en dynamisk metode.¹⁹ Konvensjonen er under en stadig utvikling i lys av forandringene i samfunnet, slik at konvensjonsvernet må tilpasses nye tiders krav.²⁰ Det dynamiske tolkningsprinsipp gjør EMK til et ”living instrument” som må tolkes ”in the light of present-day conditions”²¹.

¹³ Rt. 2000 s. 996 på s. 1008.

¹⁴ Rt. 2000 s. 996 på s. 1008 og Rt. 2001 s. 1006 på s. 1016.

¹⁵ Rt. 2000 s. 996 på s. 1008.

¹⁶ Frøberg (2007) s. 180.

¹⁷ Elgesem (2003) s. 213-214.

¹⁸ Johnsen (2002) s. 587.

¹⁹ *Strafford mot Storbritannia* avsnitt 68.

²⁰ Elgesem (2003) s. 210.

²¹ *Tyrer mot Storbritannia* avsnitt 31.

EMD anvender i stor utstrekning deres egne tolkninger av EMK når de skal klarlegge konvensjonens innhold.²² Det er hensynene til rettslig visshet, forutberegnelighet og likhet for loven som taler for dette.²³

Gjennom praksis klargjøres EMKs bestemmelser. EMD tolker konvensjonens begreper autonomt.²⁴ En autonom fortolkning betyr at EMD foretar en tolkning av konvensjonens begreper uavhengig av betydningen tilsvarende begreper har i norsk rett.²⁵ EMD gir i sin praksis anvisning på at ”criminal charge” i EMK art. 6 skal tolkes autonomt.²⁶ Formålet med tolkningen er ønsket om at statene ikke skal ha anledning til å undergrave den ankla- gedes konvensjonsvern ved å kalle reaksjonen noe annet enn straff.²⁷

2.2 Praksis fra EMD som rettskildedefaktor i norsk rett

Den viktigste kilden for norske domstoler ved tolkningen av EMK er avgjørelser fra EMD.²⁸ Spørsmålet om avgjørelser fra EMD er relevante norske rettskilder berøres både i forarbeidene til menneskerettsloven og i rettspraksis fra Høyesterett. I NOU 1993:18 pkt. 6.4 heter det at ”Konvensjonsorganenes tolkninger av konvensjonene vil bl.a. derfor som regel være en rettskildedefaktor av betydelig vekt”. I Rt. 1999 s. 961 kommer noe av det samme til uttrykk når det sies at domstolen må ”legge vekt på praksis fra Den europeiske menneskerettighetsdomstol” når innholdet i EMK skal fastslås.²⁹ Det var tilfellet i Rt. 2003 s. 1671. Ved avgjørelsen av om pådømmelsen av erstatningskravet var i strid med uskylds-

²² Orr mot Norge avsnitt 47 der EMD vurderer klagers anførsel ”in the light of the principles” som kom frem i *Ringvold og Y*.

²³ Scoppola mot Italia avsnitt 104.

²⁴ Engel m.fl. mot Nederland avsnitt 81.

²⁵ Aall (2011) s. 282 – 283.

²⁶ Engel mfl. mot Nederland avsnitt 81.

²⁷ Andenæs (2002) s. 16.

²⁸ Frøberg (2007) s. 176.

²⁹ Rt. 1999 s. 961 på s. 971.

presumsjonen, la førstvoterende vekt på EMDs avgjørelser i *Ringvold* og *Y*.³⁰ Dessuten følger det av EMK art. 46 at konvensjonspartene må innrette seg etter EMDs avgjørelser.

³⁰ Rt. 2003 s. 1671 avsnitt 29 og 30.

3 Delte avgjørelser

3.1 Innledning

Det foreligger en delt avgjørelse når tiltalte blir frifunnet for straff, men idømt erstatning.³¹ Betegnelsen har sitt utgangspunkt i at en og samme handling kan medføre en straffe- og en sivilrettslig avgjørelse der konklusjonene er motstridende. I 2013 og hittil i 2014 har jeg funnet at lagmannsretten har avsagt 25 delte avgjørelser, hvorav 18 er fra 2013 alene.³² Det er en økning i forhold til 1999, da lagmannsretten kom til delt utfall i 12 saker.³³

EMD har i flere avgjørelser presisert at selv om en frifinnelse i straffesaken må opprettholdes i den sivile saken, er dette ikke til hinder for å tilkjenne erstatning basert på samme faktum, men på grunnlag av et lavere beviskrav.³⁴ Selv om dette skjer i samme sak.³⁵ Det strider således ikke mot uskyldspresumsjonen å ilegge en person som er frifunnet for straff et erstatningsansvar. Den delte avgjørelsen som sådan er ikke konvensjonsstridig, men begrunnelsen for avgjørelsen kan være det. Uskyldspresumsjonen krenkes dersom domsgrunnene i erstatningssaken inneholder ”a statement imputing the criminal liability of the respondent party”.³⁶

3.2 Sivile krav i en straffesak

Som et alternativ til å reise ordinær sivil sak åpner strpl. § 3 for at sivile krav kan pådømmes sammen med straffesaken. Denne ordningen betegnes som ”kombinasjonsprosessen” i NOU 2000:33.³⁷ Staffeprosessloven sier ikke noe om adgangen til å idømme erstatning,

³¹ NOU 2000:33 pkt. 1.3.

³² Etter en gjennomgang av saker i www.lovdatab.no.

³³ NOU 2000:33 pkt. 4.3.1.

³⁴ Bl.a. Ringvold mot Norge avsnitt 38.

³⁵ Orr mot Norge avsnitt 50.

³⁶ Ringvold mot Norge avsnitt 38, Y mot Norge avsnitt 42 og Orr mot Norge avsnitt 49.

³⁷ NOU 2000:33 pkt. 1.2.2.

selv om tiltalte frifinnes. Lovens forarbeider er derimot klare på at en slik ordning er i overensstemmelse med loven.³⁸

Det er hensyn som taler både for og imot en pådømmelse av et sivilt krav i en straffesak. En av fordelene med kombinasjonsprosessen er prosessøkonomi.³⁹ I en slik prosess er det en felles bevisføring sett i forhold til ordinært sivilt søksmål. Det blir en enklere, mer effektiv og kostnadsbesparende prosess når kravene behandles under ett.⁴⁰

Adgangen til å forene behandlingen av sivile krav sammen med straffesaken gjør at trolig flere erstatningskrav blir gjort gjeldende. Disse ville sannsynligvis ikke blitt reist som separate sivile søksmål etter straffesakens avgjørelse.⁴¹ Fornærmedes stilling er med dette styrket i tråd med målet satt i Ot.prp.nr.11 (2007-2008).

Hensynet til fornærmede taler for at det skal være adgang til å pådømme sivile krav i straffesaken.⁴² Fornærmede skal ikke miste sin rett til å kreve erstatning selv om tiltalte er frikjent i straffesaken.⁴³ Det ville svekket deres rettsstilling i strid med retten til ”access to court” i EMK art. 6 nr. 1.⁴⁴

Et hensyn som taler mot felles behandling er saksbehandlingsreglene.⁴⁵ Dersom sivilt krav fremmes i en straffesak, skjer det etter strpl. kap. 29. De straffeprosessuelle reglene passer dårlig på det sivilrettslige området, da de ikke er spesielt tilpasset dette.⁴⁶

³⁸ NUT 1969:3 s. 357.

³⁹ Hov (2010) s. 444 og NOU 2000:33 punkt 6.3.1.

⁴⁰ Hov (2010) s. 444.

⁴¹ NOU 2000:33 punkt 6.3.1.

⁴² NOU 2008:4 pkt. 11.2.3.

⁴³ Rt. 1996 s. 864 på s. 869.

⁴⁴ Ringvold mot Norge avsnitt 38, Y mot Norge avsnitt 41 og Orr mot Norge avsnitt 49.

⁴⁵ Hov (2010) s. 445-446.

⁴⁶ Hov (2010) s. 445.

Det gjelder ulike beviskrav for straffekravet og det sivile kravet. Det kreves sikkerhet for å avsi fellende dom i straffesaken, mens det er tilstrekkelig med klar sannsynlighetsovervekt for å legge til grunn et klanderverdig forhold i den sivile saken. Denne ulikheten skaper utfordringer for retten ved pådømmelsen av sivilt krav i en straffesak.⁴⁷

3.3 Historisk bakgrunn etter straffeprosessloven av 1887

Lov om rettergang i straffesaker av 1. juli 1887 nr. 5 § 3 åpnet for å pådømme sivile krav i en straffesak. Adgangen til å forene kravene til felles behandling var imidlertid ikke like vid som etter ikrafttreddelsen av någjeldende straffeprosesslov.

I straffeprosessloven av 1887 § 3 første ledd første punktum het det:

”De av en straffbar handling følgende borgerlige rettskrav mot siktede kan forfølges i forbindelse med straffesaken overensstemmende med de i kapitel 32 indeholdte regler.”

Bestemmelsen oppstilte krav om at det måtte foreligge en straffbar handling for at det borgerlige rettskrav skulle tas med i straffesaken. Dessuten måtte det borgerlige rettskravet følge av den straffbare handling.

Det forelå en begrensning i muligheten til å få pådømt et sivilt krav i en straffesak. Den tidligere straffeprosesslovs § 442 første ledd uttrykte:

”Paakjendelse af Kravet finder ikke Sted, naar Retten ikke finder det tilstrækkelig oplyst, eller naar Frifindelse for eller Idømmelse af Straf ikke leder til en Afgjørelse af det borgerlige retskrav i samme Retning.”

Bestemmelsen krevde at den strafferettslige og den sivilrettslige avgjørelsen trakk i samme retning for å kunne forenes til felles behandling. Denne begrensningen for fornærmede og

⁴⁷ Se pkt. 3.5 flg.

etterlatte ble betegnet som likeretningsprinsippet⁴⁸, også kalt ensrettingsprinsippet⁴⁹. Det borgerlige rettskravet kunne ikke pådømmes i en straffesak dersom tiltalte var strafferettslig frifunnet. For at erstatningskravet skulle bli pådømt i en straffesak måtte det strafferettslige skyldspørsmålet være avgjort mot tiltalte.⁵⁰ Da trakk avgjørelsene i lik retning.

Någjeldende straffeprosesslov av 1981 gir adgang til å pådømme sivile krav i en straffesak, uavhengig av hvorvidt tiltalte dømmes eller frifinnes. Etter at ny straffeprosesslov trådte i kraft ble vilkåret om at handlingen måtte være straffbar fjernet. Likeretningsprinsippet ble på det tidspunkt opphevet i norsk rett. Hensynet til fornærmede og etterlatte tilsa dette. I NUT 1969:3 ble det uttalt at ”fornærmedes rett til å få erstatningskrav eller andre borgerlige rettskrav tatt med i straffesaken styrkes”.⁵¹

3.4 Straffeprosessloven § 3

Strpl. § 3 regulerer pådømmelsen av sivile krav i en straffesak. Nærmere regler om behandlingen av slike saker er gitt i lovens kap. 29.

Lovgiver har i strpl. § 3 første ledd betegnet kravene som kan reises som ”rettskrav som fornærmede eller andre skadelidte har mot siktede”. Erstatnings-, oppreisnings-, tilbakebetalings- og vindikasjonskrav er eksempler på aktuelle rettskrav. Jeg vil fokusere på de to førstnevnte krav.

I bestemmelsens tredje ledd fremgår at de krav som kan gjøres gjeldende er ”sivile krav”. En naturlig språklig forståelse av uttrykket tilsier at det kun er krav som tilkommer private borgere som kan behandles sammen med straffekravet. Forarbeidene legger til grunn at også offentligrettslige krav omfattes.⁵² Lovgiver har presisert dette ved å bruke betegnelsen

⁴⁸ Krokeide (1999) s. 23.

⁴⁹ Andorsen (1999) s. 61

⁵⁰ Aall (2011) s. 428.

⁵¹ NUT 1969:3 s. 141.

⁵² NUT 1969:3 s. 146-147 og Bjerke (2011) s. 33.

”rettskrav” i paragrafens første ledd. De ønsker å unngå at ordets mening kan trekkes i tvil.⁵³

Etter bestemmelsens første ledd første punktum er det et vilkår at det sivile kravet må ”springe ut av samme handling som saken gjelder” for at det skal kunne pådømmes i en straffesak. Det oppstilles en betingelse om årsakssammenheng mellom den handling saken gjelder og det sivile kravet.⁵⁴ Lovens forarbeider legger til grunn at sammenhengen må være klar.⁵⁵ For det første må kravet være en følge av ”saken”, det vil si krav som nevnt i §§ 1 og 2.⁵⁶ Dersom det sivile kravet allerede var opparbeidet før den straffbare handlingen, kan det ikke kreves pådømt i en etterfølgende straffesak. Da er ikke den nødvendige tilknytningen til stede. Det andre vilkåret er at kravet må utspringe av ”samme handling”. I Rt. 2006 s. 164 ble det klargjort at handlingen det pekes på er den som er gjengitt i tiltalebeslutningen.⁵⁷ Den handling straffesaken gjelder må føre med seg et nytt krav som fornærmede kan kreve pådømt sammen med straffesaken.⁵⁸

3.5 Ulike beviskrav

Et beviskrav er en juridisk norm som fastsetter hva som må til for at et bestemt faktum skal anses som bevist.⁵⁹ Beviskravsreglene sier hvor høy grad av sannsynlighet som må til. Disse reglene må holdes adskilt fra bevisbyrdereglene, som sier noe om hvem som har plikt til

⁵³ Bjerke (2011) s. 33.

⁵⁴ Bjerke (2011) s. 34.

⁵⁵ Ot.prp. nr. 35 (1978-1979) s. 101.

⁵⁶ Bjerke (2011) s. 34.

⁵⁷ Rt. 2006 s. 164 avsnitt 19.

⁵⁸ Hov (2010) s. 450.

⁵⁹ Nygaard (2002) s. 44. Begrepene ”beviskrav” og ”bevisbyrde” brukes om hverandre i den juridiske litteraturen, se for eksempel Strandbakken (2003) s. 49. Hov (2010) s. 804 anvender ”bevisbyrde” som et felles begrep for både beviskrav og bevisbyrde. Han skiller disse fra hverandre ved å beskrive den subjektive og den objektive siden. Jeg vil skille begrepene ”beviskrav” og ”bevisbyrde” fra hverandre. Hovedfokus vil være på uttrykket ”beviskrav” på grunn av dets avgjørende betydning for problemstillingen.

å oppfylle beviskravet. Formålet med et fastslått beviskrav er at det oppnås en enhetlig praksis i alle saker. Dette medfører likhet for loven og styrker rettssikkerheten.⁶⁰

Det er ulike beviskrav for domfellelse i en straffesak og en sivil sak. Årsaken er at hensynene bak beviskravene er forskjellige. I straffesaker er beviskravet høyere enn i sivile saker, noe som kan resultere i at den frikjente blir dømt til erstatningsansvar selv om personen er frikjent for straff. Hovedårsaken til delte avgjørelser i norsk rett er de forskjellige beviskravene. Høyesterett har uttalt at ”det ikke er tilstrekkelig at det fremgår at retten har forstått beviskravet riktig”, da ”avgjørelsen ikke må etterlate inntrykk av at tiltalte er straffskyldig selv om han er frifunnet for straff”.⁶¹ For ikke å skape tvil om frifinnelsen er det helt avgjørende at retten forklarer at det gjelder ulike krav til bevisets styrke, samt at det presiseres hva forskjellene innebærer.

3.6 Beviskravet i straffesaker

Det kreves fullt bevis for det faktiske forhold, og at enhver rimelig tvil skal løses til fordel for tiltalte, for å kunne dømme tiltalte i en straffesak.⁶² Dette er ulovfestet rett som er utarbeidet i teori og rettspraksis.⁶³ I beviskravet for straff ligger dessuten kravet om at enhver skal anses uskyldig inntil skyld er bevist. Dette er uttrykk for uskyldpresumsjonen som er nærmere behandlet i punkt 4. Bakgrunnen for det høye beviskravet i straffesaker er tanken om at det er bedre at ti skyldige går fri enn at en uskyldig blir dømt.⁶⁴ Straffens karakter av en alvorlig reaksjon medfører et mål om å unngå å dømme noen urettmessig.

⁶⁰ Strandbakken (2003) s. 340.

⁶¹ Rt. 2007 s. 40 avsnitt 25.

⁶² Rt. 1978 s. 882 og Rt. 1978 s. 884

⁶³ Strandbakken (2003) s. 345.

⁶⁴ Hov (2010) s. 805.

3.7 Beviskravet i sivile saker

I sivile saker kreves det i utgangspunktet sannsynlighetsovervekt for å kunne dømme noen. Dette kalles overvektsprinsippet⁶⁵ og er en generell ulovfestet regel utviklet gjennom rett-praksis.⁶⁶ Dommeren må legge det mest sannsynlige faktum til grunn etter endt bevisførsel. Hensynet til materielt riktige dommer ligger bak overvektsprinsippet. Når mest sannsynlig faktum legges til grunn, vil resultatet bli flere riktige avgjørelser enn uriktige.⁶⁷ Kravet til sannsynlighetsovervekt er valgt fordi feil dom i en retning er like alvorlig som feil dom i motsatt retning. Årsaken ligger i type saker. En feilaktig sivil dom får mindre skadebetingende konsekvenser enn ved en straffesak. I sivile saker er partene dessuten mer jevnbyrdige.

3.7.1 Beviskravet for å ilegge erstatning ved strafferettslig frifinnelse

Som påpekt ovenfor kreves det i utgangspunktet sannsynlighetsovervekt for å kunne idømme erstatning. Skal erstatningskravet behandles i en sak hvor ”domstolen skal legge til grunn at en part har begått et lovbrudd eller en sterkt klanderverdig eller infamerende handling eller unnlattelse”⁶⁸, skjerpes beviskravet. I slike sivile saker kan dom i en retning innebære verre konsekvenser enn dom i motsatt retning.⁶⁹ Det å ilegge et sivilrettslig ansvar i etterkant av en frifinnende straffedom kan få svært alvorlige konsekvenser for personens moralske omdømme og adgangen til å være renvasket.

Rettspraksis har utviklet det skjerpede beviskrav for å legge til grunn et klanderverdig forhold. Høyesterett har i Rt. 1996 s. 864 uttalt at

”Lagmannsretten har bygget på at det må stilles strengere krav til beviset i en sak om et så graverende forhold som her og har vist til dom inntatt i Rt–1990–688 (...)

⁶⁵ Hov (2010) s. 805.

⁶⁶ Rt. 1992 s. 64.

⁶⁷ Hov (2010) s. 805.

⁶⁸ Rt. 1999 s. 14 på s. 21-22.

⁶⁹ Hov (2010) s. 805.

Som fremhevet i Schei, (...) kan det være et moment som taler for at det stilles strenge krav til beviset for å legge et faktum til grunn, at dette faktum er belastende og dommen kan tenkes å få alvorlige konsekvenser for en parts moralske omdømme. Dette moment må etter mitt syn være utslagsgivende også i et saksforhold som det foreliggende på tross av de rettferdighetshensyn og særlige hensyn til fornærmede i sedelighetssaker som den ankende part har fremhevet. Det må lede til at det stilles strengere krav til beviset for de handlinger som danner grunnlag for et slikt oppreisningskrav enn vanlig sannsynlighetsovervekt. På den annen side kan det ikke stilles så strenge krav som for å konstatere straffeskyld. I en sak av denne karakter mener jeg at det må kreves en **klar sannsynlighetsovervekt**⁷⁰ for å legge til grunn at det påståtte overgrep er begått.⁷¹

Når det anvendes et strengere beviskrav enn sannsynlighetsovervekt, vil saksøkte komme mer fordelaktig ut enn om terskelen hadde vært lavere.⁷² Samtidig blir det vanskeligere for fornærmede å få gjennomslag for sitt erstatningskrav.⁷³ Dette er bakgrunnen for det skjerpede beviskravet ved idømmelse av sivile krav i en straffesak. En erstatningsavgjørelse vil fremstå som særlig belastende for en part dersom det legges til grunn at den erstatningsbe- tingende handlingen også oppfyller det strafferettslige beviskravet. I slike tilfeller er det en mulighet for at den erstatningsansvarlige opplever å bli stemplet som straffeskyldig. Ønsket om å unngå dette gjør at retten må bevise at handlingen har skjedd med ”klar sannsynlig- hetsovervekt”.

Det er delte meninger i den juridiske litteraturen om det skjerpede beviskrav. Andorsen mener at beviskravene i straffesaken og erstatningssaken blir bortimot identiske, og at det i realiteten er beviskravet for straff som gjelder.⁷⁴ Krokeide er av den oppfatning at de ulike

⁷⁰ Min uthevelse.

⁷¹ Rt. 1996 s. 864 på s. 869-870.

⁷² Strandbakken (2003) s. 599.

⁷³ Strandbakken (2003) s. 607.

⁷⁴ Andorsen (1999) s. 75.

beviskrav er en ren fiksjon, og at dommerens mening om bevisene i saken vedrørende straff tas med i erstatningsavgjørelsen.⁷⁵

Jeg er av den oppfatning at et strengt beviskrav er til for å beskytte den tiltalte. Av den grunn er det nødvendig å operere med klar sannsynlighetsovervekt når faktum som skal legges til grunn er sterkt klanderverdig. Videre er jeg ikke enig i Andorsen når han uttaler at det skjerpede beviskravet nesten fremstår sammenfallende med beviskravet i straffesaker. Rettspraksis viser at Høyesterett praktiserer beviskravene på en slik måte at de skilles fra hverandre. Høyesterett har uttalt at det er ”ingen tvil om at denne formuleringen gir en tilstrekkelig markering av forskjellen til det strafferettslige skyldkrav(..)”.⁷⁶ Strandbakken presiserer at noen meddomsrettssaker synliggjør at de ulike beviskravene ikke er en fiksjon.⁷⁷ Når lekdommere stemmer for straff, men idømmer erstatning illustrerer dette at alminnelige borgere ved rettergang forstår og praktiserer de forskjellige beviskravene.⁷⁸

3.8 Domsgrunner

3.8.1 Innledning

Domsgrunner synliggjør for de involverte at saken er vurdert på en måte som ivaretar deres rettssikkerhet. Begrunnelsen skaper klarhet i hva retten la vekt på ved sin avgjørelse. Det dannes en mulighet til å kvalitetssikre avgjørelsen, noe som er en sentral rettsstatsgaranti.⁷⁹ Erstatningssakens domsgrunner ved en delt avgjørelse vil forklare resultatet for både partene og allmennheten. Dette muliggjør en effektiv etterprøvelse av avgjørelsen.⁸⁰ I tillegg vil begrunnelsen øke forståelsen for at utfallet ble en delt avgjørelse. Av den grunn styrkes tilliten til rettssystemet.

⁷⁵ Krokeide (1999) s. 123-124.

⁷⁶ Rt. 2007 s. 1601 avsnitt 26.

⁷⁷ Strandbakken (2003) s. 246.

⁷⁸ Strandbakken (2003) s. 246.

⁷⁹ NOU 2011:13 pkt. 8.4.2.

⁸⁰ NOU 2011:13 pkt. 8.4.2.

Dommeren har stor frihet til å velge hvordan han må ordlegge seg for ikke å komme i konflikt med uskyldspresumsjonen.⁸¹ Utformingen av den sivile sakens domsgrunner byr sjelden på problemer i saker hvor tiltalte er dømt til straff.⁸² Dersom tiltalte er frifunnet, kan språkbruken i den sivile saken som dømmer vedkommende til å betale erstatning skape konflikt med uskyldspresumsjonen. Domsgrunnene må være tilstrekkelig utdypende etter de sivilrettslige reglene, samtidig som dommeren må følge EMDs praksis. EMD har uttalt at det avgjørende i saker hvor det foreligger motstridende konklusjoner er hvorvidt formuleringen i de sivilrettslige domsgrunnene ”cast doubt on the correctness of the acquittal”.⁸³ Norske domstoler har oversatt dette og krever at ”erstatningsansvaret ikke blir begrunnet på en slik måte at det blir skapt tvil om riktigheten av frifinnelsen”.⁸⁴

3.8.2 Kravene til domsgrunner i straffesaker og sivile saker

Kravene til lagmannsrettens domsgrunner i straffesaker reguleres i strpl. § 40. I sivile saker må dommeren i det minste oppfylle kravene til domsgrunner i Lov om mekling og rettergang i sivile tvister av 17. juni 2005 nr. 90 (tvL.) § 19-6 fjerde og femte ledd. Ved pådømmelse av et sivilt krav i en straffesak anvendes tvL. § 19-6 analogisk for det sivile kravets domsgrunner.⁸⁵

Det fremgår av tvL. § 19-6 femte ledd andre punktum at retten må gjøre rede for bevisvurderingen. Retten må utdype det faktum de bygger sin avgjørelse på, og de må begrunne sitt syn på bevisvurderingen.⁸⁶ Sistnevnte krav vil oppleves som mer tilfredsstillende for sikte-

⁸¹ Aall (2011) s. 424.

⁸² NOU 2011:13 pkt. 8.4.6.

⁸³ Ringvold mot Norge avsnitt 38, Y mot Norge avsnitt 46 og Orr mot Norge avsnitt 53.

⁸⁴ Rt. 2003 s. 1671 avsnitt 30.

⁸⁵ NOU 2000:33 s. 50 og Rt. 1999 s. 1363 på s. 1375.

⁸⁶ Rt. 2009 s. 1456 avsnitt 20.

de og fornærmede enn om det kun hadde foreligget en redegjørelse av faktum som retten har funnet bevist.⁸⁷

I forarbeidene til tvl. § 19-6 uttrykker lovgiver at

”det er grenser for hvor mye ressurser som bør legges i utformingen av begrunnelsen, både av hensyn til rasjonell utnytting av domstolens ressurser og behovet for hurtige avgjørelser. Sakens betydning må derfor påvirke kravene til begrunnelsen”.⁸⁸

Det foreligger en begrunnelsesplikt, men med gitte begrensninger.⁸⁹

Langvarig praksis fra EMD har fastslått at kravet til rettferdig rettergang i EMK art. 6 nr. 1 blant annet innebærer en rett til begrunnede avgjørelser fra domstolen. I *Taxquet* sier EMD at

”for the requirements of a fair trial to be satisfied, the accused, and indeed the public, must be able to understand the verdict that has been given; this is a vital safeguard against arbitrariness.”⁹⁰

I saker satt som meddomsrett begrunner dommerne sin avgjørelse. Strpl. § 40 andre og femte ledd krever at retten redegjør bestemt og uttømmende for saksforholdet og for hovedpunktene i bevisvurderingen. Dette synliggjør hvilke(t) straffbarhetsvilkår retten mener ikke er tilstrekkelig bevist, samt at det er mulig for dommeren å forklare hvorfor retten har kommet til motstridende konklusjoner.

⁸⁷ Andenæs (2009) s. 429.

⁸⁸ Ot.prp. nr. 51 (2004-2005) s. 438.

⁸⁹ Hov (2010) s. 832.

⁹⁰ *Taxquet* mot Belgia avsnitt 90.

Lagretten gir ingen begrunnelse for sitt standpunkt. I overensstemmelse med strpl. § 40 første ledd henviser lagmannsretten kun til lagrettens frifinnende kjennelse. Det er derfor ikke mulig å få klarhet i årsaken til deres konklusjon.

Høyesterett behandlet i 2009 to saker der spørsmålet om lagrettens manglende begrunnelse kom opp.⁹¹ Problemstillingen var om lagrettens manglende begrunnelse ved en fellende kjennelse i en straffesak innebar en krenkelse av retten til rettferdig rettergang etter EMK art. 6 nr. 1. Høyesterett i plenum kom i Rt. 2009 s. 750 til at et ubegrunnet ja-svar på det strafferettslige skyldspørsmålet ikke krenket konvensjonsbestemmelsen. Formålene bak begrunnelseskravet ble ivaretatt på en tilfredsstillende måte gjennom reglene i straffeprosessloven.⁹² Har lagretten svart nei på skyldspørsmålet er det grunn til å tro at utgangspunktet om at det ikke stilles noen krav til begrunnelsen fortsatt gjelder.

⁹¹ Rt. 2009 s. 750 og Rt. 2009 s. 773.

⁹² Rt. 2009 s. 750 avsnitt 83.

4 Uskyldspresumsjonen i EMK art. 6 nr. 2

4.1 Innledning

Prinsippet om at enhver har rett til å anses uskyldig inntil straffeskyld er bevist etter loven er en del av vernet i EMK art. 6 nr. 1 og kravet til rettferdig rettergang.⁹³ Uskyldspresumsjonen er betegnet som et grunnleggende og universelt rettsstatsprinsipp.⁹⁴ Det er kun ved fellende dom, avsagt i samsvar med loven og de krav EMK art. 6 selv oppstiller at noen kan bli ansett straffeskyldig.⁹⁵ Uskyldspresumsjonen hindrer at samfunnets borgere utsettes for vilkårlige inngrep i anledning påståtte straffbare forhold.⁹⁶ Etterforskningen må alltid ha et øye mot uskyldspresumsjonen, da det i strpl. § 226 fjerde ledd påpekes at ”ingen unødig” må ”utsettes for mistanke eller ulempe”.

4.2 Rettslig forankring

I motsetning til norsk rett der uskyldspresumsjonen er et ulovfestet prinsipp, finnes dens forankring i EMK art. 6 nr. 2.⁹⁷ Uskyldspresumsjonen lyder:

”Everyone charged with a criminal offence shall be presumed innocent until proved guilty according to law.”

Oversatt til norsk:

”Enhver som er siktet for en straffbar handling, skal antas uskyldig inntil skyld er bevist etter loven.”

Som tidligere nevnt gjelder EMK som norsk rett etter mnskrl. § 2.⁹⁸ Uskyldspresumsjonen er gjort til formell norsk lov gjennom en styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk

⁹³ Janosevic mot Sverige avsnitt 96.

⁹⁴ Strandbakken (2003) s. 27.

⁹⁵ Aall (2011) s. 415.

⁹⁶ Strandbakken (2003) s. 27.

⁹⁷ FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter fra 1966 (SP) art. 14 nr. 2 inneholder en tilsvarende bestemmelse.

rett. Ved å gi EMK denne statusen fremtrer rettsstaten med den legalitet og rettsikkerhet som kreves i et velutviklet rettssystem.

4.3 Virkeområde

Enhver som er ”charged with a criminal offence” er vernet av uskyldspresumsjonen i EMK art. 6 nr. 2. Konvensjonen gir et vern fra det tidspunkt det foreligger en straffesiktelse.⁹⁹

Spørsmålet blir om erstatningsansvar etter en frifinnende straffedom er å anse som en ”criminal charge” (straffesiktelse¹⁰⁰) etter EMK art. 6 nr. 2.

Etter ordlyden verner uskyldspresumsjonen kun ytringer i saker om straffekrav.¹⁰¹ EMD har i *Engel m.fl. mot Nederland* utarbeidet tre kriterier for hva som skal anses som ”criminal charge” etter EMK. Det avgjørende er om forholdet klassifiseres som straff etter nasjonal rett, normens karakter og sanksjonens alvor.¹⁰² EMDs praksis viser at et erstatningsansvar i etterkant av en frifinnende straffedom ikke er ansett som en ”criminal charge”.¹⁰³

Vedrørende uskyldspresumsjonens anvendelsesområde i saker der tiltalte er frifunnet for straff, men idømt erstatning har EMD uttalt at

”if the national decision on compensation were to contain a statement imputing criminal liability to the respondent party, this would raise an issue falling within the ambit of Article 6 § 2 of the Convention.”¹⁰⁴

Selv om sivile krav i en straffesak ikke blir ansett som en ”criminal charge”, stopper ikke EMD sin drøftelse med dette. Foreligger det en ”link” mellom den sivile saken og straffe-

⁹⁸ Se pkt. 2.

⁹⁹ Aall (2011) s. 416.

¹⁰⁰ NOU 2003:15 pkt. 5.7.5.

¹⁰¹ Johnsen (2006) s. 12.

¹⁰² Engel m.fl. mot Nederland avsnitt 82.

¹⁰³ Ringvold mot Norge avsnitt 40, Y mot Norge avsnitt 40-41 og Orr mot Norge avsnitt 48-49.

¹⁰⁴ Y mot Norge avsnitt 42.

saken kommer uskyldspresumsjonen til anvendelse.¹⁰⁵ Ved vurderingen av dette ser EMD på om norske domstoler

”acted in such a way or used such language in their reasoning as to create a clear link between the criminal case and the ensuing compensation proceedings as to justify extending the scope of the application of Article 6 § 2 to the latter”.¹⁰⁶

I *Y* og *Orr* var dette avgjørende for EMD da de dømte Norge for brudd på uskyldspresumsjonen.¹⁰⁷ EMD foretar i slike tilfeller en tolkning av den sivile avgjørelsen på bakgrunn av ord og uttrykk, og spør om denne rokker ved riktigheten av frifinnelsen. Med dette utvider EMD konvensjonens virkeområde. Behandlingen av erstatnings- og oppreisningskrav i straffesaken faller inn under uskyldspresumsjonens vern.

Graden av sammenheng mellom straffesaken og den sivile saken avhenger av hvilket sivilt krav retten skal behandle.

Erstatning etter skl. § 3-1 tilkjennes på bakgrunn av et lidt økonomisk tap, der målet er å gjenopprette den økonomiske situasjonen før den skadevoldende handling. Oppreisning etter skl. § 3-5 derimot, tilkjennes ikke for et økonomisk tap, men for tort og smerte i anledning skadeforvoldelsen. Denne erstatningsposten har en pønål karakter, da den skal gi uttrykk for samfunnets misbilligelse av handlingen.¹⁰⁸ Selv om oppreisningskrav har et preventivt formål, skal det først og fremst kompensere for den påførte krenkelse.¹⁰⁹

Det kreves ulik grad av skyld for å bli kjent henholdsvis erstatningsansvarlig og/eller oppreisningsansvarlig. Denne ulikheten er av sentral betydning for å forstå at muligheten for å krenke konvensjonsbestemmelsen avhenger av hvilket krav som behandles.

¹⁰⁵ Ringvold mot Norge avsnitt 41 og *Y* mot Norge avsnitt 43.

¹⁰⁶ *Y* mot Norge avsnitt 43.

¹⁰⁷ *Y* mot Norge avsnitt 43 og *Orr* mot Norge avsnitt 47.

¹⁰⁸ Lødrup (2009) s. 523.

¹⁰⁹ Rt. 2005 s. 104 avsnitt 34.

For å bli erstatningsansvarlig kreves at man har opptrådt uaktsomt.¹¹⁰ Ved et krav om oppreisning kreves det etter skl. § 3-5 første ledd at saksøkte har utvist grov uaktsomhet eller forsett. I Rt. 1970 s. 1235 definerte Høyesterett grov uaktsomhet som ”en kvalifisert klanderverdige opptreden som foranlediger sterke bebreidelser for mangel på aktsomhet”.¹¹¹ Dersom domstolen i en straffesak står ovenfor et sivilt krav, må de i domsgrunnene blant annet vurdere om skyldkravet er oppfylt. I og med at skyldkravet er strengere ved idømmelse av oppreisning enn ordinær erstatning vil domstolen i større grad måtte anvende strafferettslige ladede ord og uttrykk. Oppreisningskrav kan av den grunn få større tilknytning til straffesaken, og i slike tilfeller er det størst mulighet for å krenke uskyldspresumsjonen.

4.4 Innhold

Kjernen i uskyldspresumsjonen er siktedes vern mot uttalelser som skaper tvil om vedkommendes uskyld. Den frikjente har krav på å bli behandlet som uskyldig ved behandlingen av det sivile kravet. Det kreves at domstolen ikke inntar en forutinntatt holdning om tiltaltes skyld.¹¹²

Ut i fra uskyldspresumsjonen kan man i tillegg trekke to regler hvor formålet er å verne den siktede.¹¹³ Deriblant at det er påtalemyndigheten som har bevisbyrden, og at enhver tvil skal komme tiltalte til gode.¹¹⁴ Det er påtalemyndighetens ansvar å bevise utover enhver rimelig tvil at tiltalte er skyldig.¹¹⁵ Dette er i dag et ulovfestet prinsipp som anses som sikkersedvanerett.¹¹⁶ En ordning der tiltalte måtte bevise at han er uskyldig ville lett kunne

¹¹⁰ Lødrup (2009) s. 127.

¹¹¹ Rt. 1970 s. 1235 på s. 1235.

¹¹² Barberà, Messegué og Jabardo mot Spania avsnitt 77.

¹¹³ Strandbakken (2003) s. 27.

¹¹⁴ Barberà, Messegué og Jabardo mot Spania avsnitt 77, Telfner mot Østerrike avsnitt 15 og Janosevic mot Sverige avsnitt 97.

¹¹⁵ Fredriksen (2013) s. 275-276.

¹¹⁶ Andenæs (2004) s. 102.

undergravd uskyldspresumsjonen.¹¹⁷ Domfellelse kan bare skje når retten etter en bevisvurdering føler seg sikker på at tiltalte er skyldig.¹¹⁸ Derfor er beviskravet i straffesaker så strengt.¹¹⁹

4.4.1 Hvilke ytringer omfattes av uskyldspresumsjonen?

Uskyldspresumsjonen stiller krav til hvilke uttalelser som kan komme før det er falt dom i saken, samt etter en frifinnende dom. Før det foreligger dom i saken har EMD lag til grunn at uskyldspresumsjonen er krenket dersom det gis uttrykk for at den tiltalte er straffeskuldig.¹²⁰ Mistankeytringer er derimot tillatt på dette tidspunkt.¹²¹

Når det foreligger en rettskraftig frifinnende dom i straffesaken, gir blant annet *Sekanina*¹²² og *Rushiti*¹²³ anvisning på hvordan uttrykket ”presumed innocent” skal tolkes.

Sekanina ble avsagt i 1993 og gjelder en mann som ble frifunnet for drapstiltalen på sin kone. Han fremmet krav om erstatning for uberettiget forfølgelse, samt krav om dekning av saksomkostninger. Erstatningskravet ble ikke tatt til følge, men han fikk delvis tilkjent saksomkostninger. Den østerrikske ordningen sa at krav etter uberettiget straffeforfølgning skulle behandles av samme dommere som behandlet straffekravet, basert på straffesakens hovedforhandling. Dette gjorde at uskyldspresumsjonen kom til anvendelse, selv om domstolens avgjørelse om å nekte erstatning fant sted flere måneder etter frifinnelsen. Ved avgjørelsen om å nekte mannen erstatning uttrykte domstolen at det fortsatt var mistanke knyttet til mannen, og pekte på bevis som styrket dette.

¹¹⁷ Jebens (2004) s. 441.

¹¹⁸ Fredriksen (2013) s. 276.

¹¹⁹ Se pkt 3.6.

¹²⁰ *Allenet de Ribemont mot Frankrike* avsnitt 35.

¹²¹ *Lutz mot Tyskland* avsnitt 62.

¹²² *Sekanina mot Østerrike*.

¹²³ *Asan-Rushiti mot Østerrike*.

EMDs problemstilling var om mistankeytringen innebar en krenkelse av uskyldspresumsjonen. I sin drøftelse uttalte EMD at

”The voicing of suspicions regarding an accused’s innocence is conceivable as long as the conclusion of criminal proceedings has not resulted in a decision on the merits of the accusation. However it is no longer admissible to rely on such suspicions once an acquittal has become final.”¹²⁴

EMD stenger for å uttrykke mistanke i den etterfølgende sivile saken der den strafferettslige frifinnelsen er endelig. Derfor ble den østerrikske domstols erstatningsbegrunnelse ansett å krenke uskyldspresumsjonen.¹²⁵ Vernet etter en frifinnende dom er derfor sterkere enn før det forligger endelig dom i saken.¹²⁶

Tilsvarende problemstilling kom opp i *Rushiti* i 2000. Her ble en mann varetektsfengslet etter mistanke om drapsforsøk. Lagretten fant ikke tilstrekkelig bevis og frikjente han. Han krevde erstatning for uberettiget forfølgning, men kravet ble ikke tatt til følge. Domstolen la til grunn at mistanken mot mannen ikke var borte, slik at det fortsatt forelå momenter som tilsa at mannen var skyldig. Han klagde avgjørelsen inn for EMD og anførte at begrunnelsen for å nekte erstatning krenket uskyldspresumsjonen. Vedrørende problemstillingen sa EMD:

”The court cannot but affirm the general rule stated in the Sekanina judgment that, following a final acquittal, even the voicing of suspicions regarding an accused’s innocence is no longer admissible. The Court, thus, considers that once an acquittal has become final – be it an acquittal giving the accused the benefit of the doubt in accordance with Article 6 § 2 – the voicing of any suspicions of guilt, including those expressed in the reasons for the acquittal, is incompatible with the presumption of innocence”.¹²⁷

¹²⁴ Sekanina mot Østerrike avsnitt 30.

¹²⁵ Sekanina mot Østerrike avsnitt 31.

¹²⁶ Pedersen (2006) s. 285.

¹²⁷ Rushiti mot Østerrike avsnitt 31.

Her utførte retten en strengere praktisering av uskyldskravet sett i forhold til *Sekanina*. Domsgrunnene i *Rushiti* uttrykte tvil om hvorvidt den frikjente virkelig var uskyldig. EMK kom til at dette utgjorde en krenkelse av uskyldspresumsjonen, selv om tvilen oppsto på bakgrunn av uttalelser som fremkom i den frifinnende straffedommen. Johnsen uttaler at det etter dette vil kunne gå mot et forbud om overhodet å ta opp spørsmålet om straffeskyld. Dette defineres som ”Rushitiformelen”.¹²⁸ Johnsen mener frifinnelsen skal være det absolutt siste ord i saken, også når det gjelder tvil om bevisene er sterke nok.¹²⁹

Sekanina og *Rushiti* viser at både mistanke- og skyldigyringer etter en frifinnende dom krenker uskyldspresumsjonen. I *Minelli* fra 1983 stadfestet EMD at det var nok å påvise at ”there is some reasoning suggesting that the court regards the accused as guilty” for å konkludere med at uskyldspresumsjonen var krenket.¹³⁰ Det er tilstrekkelig å anvende ord som impliserer straffeskyld. Det kreves ikke en eksplisitt skyldkonstatering, da det er konteksten ordene opptrer i som avgjør om uskyldspresumsjonen anses krenket.

Beskrivelser som tilkjenner mistanke om straffeskyld krenker uskyldspresumsjonen dersom den konkret tilknyttes en bestemt person.¹³¹ Johnsen peker allikevel på at det avgjørende er helhetsvurderingen av den mistanken som skapes.¹³² Dette viser at uskyldspresumsjonens vern mot mistankekonstatering strekker seg langt, men grensen går ved en uspesifisert og svak mistanke.

Aall mener at årsaken til EMDs strenge formulering om forbud mot ”any voicing of suspicion” etter endelig frifinnende dom ligger i at slike saker alltid har en sterk tilknytning til

¹²⁸ Johnsen (2006) s. 10.

¹²⁹ Johnsen (2006) s. 10.

¹³⁰ *Minelli* mot Sveits avsnitt 37.

¹³¹ Johnsen (2006) s. 6.

¹³² Johnsen (2006) s. 27.

straffesaken.¹³³ Hensynene til frikjentes omdømme kan tenkes å være mer tungtveiende etter at domstolen har frikjent vedkommende, enn før det foreligger dom i saken.¹³⁴ En naturlig følge av dette er at det i tillegg til ytringer som straffeskyld, stenges helt for ytringer om mistanke.

4.5 Begrunnelse

For det første kan uskyldspresumsjonen begrunnes i hensynet til enkeltindividets rettssikkerhet.¹³⁵ Høyesterett har uttalt at det ligger en fundamental rettssikkerhetsgaranti i uskyldspresumsjonen.¹³⁶ Det er svært viktig å hindre at noen blir uriktig domfelt.¹³⁷ På bakgrunn av dette formuleres beviskravet i straffesaker, samt påtalemyndighetens bevisbyrde. Dette ligger innebygd i uskyldspresumsjonen som en ivaretagelse av hensynet til tiltalte.

For det andre begrunnes konvensjonsbestemmelsen i hensynet til frikjentes omdømme.¹³⁸ Vedkommende som på forhånd er strafferettslig frikjent skal beskyttes mot å bli behandlet som skyldig i en etterfølgende sivil sak. Hensynet til personvernet tilsier dette.¹³⁹ Uskyldspresumsjonen skal forhindre at borgerne sitter igjen med inntrykk av at den frikjente er straffeskyldig.

For det tredje skaper uskyldspresumsjonen tillit til rettssystemet når den benyttes som en skranke for hvor langt domstolen kan gå i å beskrive den tiltalte som straffeskyldig.¹⁴⁰ Et rettssystem uten en slik begrensning ville ikke skapt like stor tiltro.

¹³³ Aall (2011) s. 425.

¹³⁴ Pedersen (2006) s. 286.

¹³⁵ Pedersen (2006) s. 261.

¹³⁶ Rt. 2005 s. 833 avsnitt 87.

¹³⁷ Strandbakken (2003) s. 68.

¹³⁸ Pedersen (2006) s. 261.

¹³⁹ Strandbakken (2003) s. 33.

¹⁴⁰ Pedersen (2006) s. 261.

For det fjerde bidrar uskyldspresumsjonen til at det opptres hensynsfullt mot den frikjente i straffesaken.¹⁴¹ Når tiltalte er frikjent for straff, vil uttalelser som sår tvil om dette oppleves som svært belastende for personen som rammes.

¹⁴¹ Pedersen (2006) s. 261

5 Nærmere om problemstillingen

Jeg vil se på domstolens språkbruk i erstatningssakens domsgrunner, i lys av uskyldspresumsjonen i EMK art. 6 nr. 2. Redegjørelsen for rettspraksis vil inndeles etter hvilken tilknytning erstatningskravet har til straffesaken, samt måten det sivile kravet er pådømt på. Disse faktorene påvirker i ulik grad rettens utfordring med å ordlegge seg i tråd med uskyldspresumsjonen. Type saker vil ha betydning for spørsmålet om uskyldspresumsjonen er krenket.

For å danne et bakteppe for domsfremstillingen vil det i punkt 5.1 redegjøres for lagmannsrettens sammensetting ved lagrettesaker og meddomsrettssaker. Problemstillingen vil for det første bli vurdert opp mot de tilfeller der det sivile kravet er avsagt uavhengig av en straffesak. I punkt 5.2 vil jeg se nærmere på de tilfellene der en skadelidt går til et rent erstatningssøksmål mot skadevolder, mens punkt 5.3 tar for seg særskilt anke over erstatningskrav.

For det andre vil det i punkt 5.4 redegjøres for rettspraksis der sivile krav er avsagt i tilknytning til straffesaken. I punkt 5.4.1 tar jeg for meg lagrettesaker. I punkt 5.4.2 fremstilles saker der vilkårene for erstatning og straff er sammenfallende, og i punkt 5.4.3 meddomsrettssaker. I punkt 6 gis en sammenfatning der jeg vil trekke ut det viktigste fra min fremstilling.

5.1 Rettens sammensetting

I straffesaker settes lagmannsretten alltid med tre fagdommere.¹⁴² Ved anke til lagmannsretten over bevisbedømmelsen under skyldspørsmålet, som etter loven kan medføre fengsel i inntil seks år, deltar i tillegg fire meddommere. Lagmannsretten settes da som meddomsrett, jfr. strpl. § 332 første ledd. Det er de samme dommerne som avgjør både straffspørsmålet og erstatningsspørsmålet. Dersom det skal foretas ny behandling av skyldspørsmålet

¹⁴² NOU 2011:13 pkt. 9.3.1.

etter at lagmannsretten har satt til side lagrettens frifinnende kjennelse, går saken også som meddomsrett, jfr. strpl. § 352 andre ledd nr. 3, jfr. § 376 a. Det kreves 5 av 7 stemmer for domfellelse, jfr. strpl. § 35 første ledd. Ved avgjørelsen av erstatning kreves det alminnelig flertall, jfr. strpl. § 35 annet ledd.

Anke til lagmannsretten over bevisbedømmelsen under skyldspørsmålet i saker om lovbrudd med strafferamme på mer enn 6 års fengsel behandles med lagrette, jfr. strpl. § 352 første ledd. Lagretten avgjør alene det strafferettslige skyldspørsmålet ved å svare ja eller nei, jfr. strpl. § 365. For å avsi fellende dom kreves minst syv stemmer, jfr. strpl. § 372. Dersom lagretten frifinner tiltalte, og retten ikke setter deres kjennelse tilside etter § 376 a, aviser retten frifinnelsesdom, jfr. strpl. § 376. Når lagretten har konkludert, avgjør de tre fagdommere det sivile kravet. Det er tilstrekkelig med alminnelig flertall for å avgjøre dette kravet, jfr. strpl. § 35 annet ledd.

5.2 En ren erstatningssak

I *Diacenco mot Romania* stadfestet EMD at skadelidte har

”a right to claim compensation regardless of whether the defendant was convicted or, as here, acquitted, and the compensation issue was to be the subject of a separate legal assessment based on criteria and evidentiary standards which in several important respects differed from those that applied to criminal liability”.¹⁴³

Uskyldspresumsjonen kommer i utgangspunktet bare til anvendelse i saker som defineres som straffesaker etter Engelkriteriene. EMD anser ikke idømmelse av erstatning i en straffesak som en straffesiktelse. Skadelidte har en selvstendig rett etter EMK art. 6 nr. 1 til å kreve erstatning eller oppreisning etter skl. § 3-1 og § 3-5 uten at det innebærer en krenkelse av uskyldspresumsjonen.

¹⁴³ Diacenco mot Romania avsnitt 57.

Dersom tiltalte har blitt frikjent i en foregående straffesak, vil en pådømmelse av et sivil krav kunne innebære en konflikt med uskyldspresumsjonen. Dette kan skje selv om det er tale om en ren erstatningssak. Det fremstår klart at uskyldspresumsjonen blir krenket dersom domstolen i erstatningssaken indikerer at både de subjektive og objektive vilkårene for straff er oppfylt. I så fall vil kravet om at skadevolder skal bli ”presumed innocent” etter EMK art. 6 nr. 2 ikke være oppfylt.

5.3 Særskilt anke over erstatningskravet

Av strpl. § 435 fremgår at en særskilt sivil anke over erstatningskrav pådømt i en straffesak skal skje etter tvistelovens regler. Det eneste spørsmålet domstolen da har til behandling er erstatningskravet. Dette skaper en klar distanse til den tidligere behandlede straffesak. I Rt. 1996 s. 864, den såkalte *Ringvoldsaken*, behandlet Høyesterett en særskilt anke over et erstatningskrav.

5.3.1 Ringvold

Saken gjaldt en mann som i lagmannsretten ble frifunnet av lagretten for tiltale om seksuelle overgrep etter strl. § 192 og § 195.¹⁴⁴ Vedkommende ble også frifunnet for oppreisningskravet. Fornærmede anket den sivile avgjørelsen til Høyesterett. Høyesterett kom til at det forelå klar sannsynlighetsovervekt for at overgrep hadde skjedd og tilkjente fornærmede oppreisning.¹⁴⁵ Når det gjelder forholdet til uskyldspresumsjonen, uttalte Høyesterett at oppreisningsspørsmålet var særskilt anket inn til domstolen etter sivilrettslige regler og at det ikke skapte ”spesielle problemer i forhold til artikkel 6 nr 2”.¹⁴⁶

Den erstatningsansvarlige klaget deretter Høyesteretts avgjørelse inn til EMD. Ringvold anførte at han ved pådømmelsen av det sivile kravet fortsatt var ”charged with a criminal offence” i konvensjonens forstand.¹⁴⁷ I tillegg anførte han at behandlingen av oppreis-

¹⁴⁴ Eidsivating lagmannsretts dom av 18. februar 1994 (LE-1993-1651).

¹⁴⁵ Rt. 1996 s. 864 på s. 872.

¹⁴⁶ Rt. 1996 s. 864 på s. 869.

¹⁴⁷ Ringvold mot Norge avsnitt 29.

ningskravet var knyttet til straffesaken på en slik måte at den falt inn under virkeområdet til EMK art. 6 nr. 2.¹⁴⁸

5.3.1.1 Innebar erstatningskravet en straffesiktelse ("criminal charge")?

EMD startet med en helhetsvurdering av de såkalte Engelkriteriene¹⁴⁹. Dette er betegnelsen på tre alternative kriterier som hver for seg kan gi grunnlag for å klassifisere sanksjonen som en "criminal charge".¹⁵⁰

Først måtte domstolen kartlegge hvilken status sanksjonen har i nasjonal rett ("the characterisation under national law").¹⁵¹ EMD trakk frem flere momenter ved vurderingen. Anken ble behandlet etter reglene i Lov om rettergangsmåten for tvistemål av 13. august 1915 nr. 6 (tvistemålsloven). Dessuten ble kravet om erstatning definert som et sivilt krav. EMD uttrykte at straffeskyld ikke er et vilkår for å bli erstatningsansvarlig, samt at erstatningskravet ble avgjort etter sivilrettslige regler. Disse momentene talte alle mot å anse erstatningskravet som en straffesiktelse etter norsk rett.¹⁵²

Videre gir Engelkriteriene anvisning på en vurdering av lovbruddets karakter ("the nature of the offence"), og sanksjonens innhold og alvor ("the nature and degree of severity of the penalty").¹⁵³

EMD presiserte at erstatningskravet var det eneste spørsmålet som ble forelagt Høyesterett, slik at vurderingen var helt løsrevet fra straffekravet. På dette grunnlaget ble det fremlagt

¹⁴⁸ Ringvold mot Norge avsnitt 31.

¹⁴⁹ Engel mfl. mot Nederland.

¹⁵⁰ Ravnsborg mot Sverige avsnitt 30.

¹⁵¹ Ringvold mot Norge avsnitt 37.

¹⁵² Ringvold mot Norge avsnitt 37.

¹⁵³ Ringvold mot Norge avsnitt 38.

nye bevis. Dessuten var partene i saken for Høyesterett private. Det resulterte i at erstatningsavgjørelsen på ingen måte skapte tvil om frifinnelsen.¹⁵⁴

Videre vurderte EMD om erstatningskravet hadde en strafferettslig karakter. Oppreisningens størrelse og formål var av avgjørende betydning. Formålet med et erstatningsansvar er, i motsetning til ved et straffeansvar, å gjenopprette fornærmedes tilstand og avhjelpe skaden.¹⁵⁵ Størrelsen på erstatningen tilsa heller ikke at det var tale om en ”criminal charge”.

Ut i fra dette konkluderte EMD med at Ringvold ikke kunne sies å være straffesiktet, ”charged with a criminal offence”, under behandlingen av det sivile kravet.¹⁵⁶

5.3.1.2 Inneholdt erstatningssaken uttalelser som skapte en forbindelse til straffesaken?

EMD tok deretter stilling til om det forelå en forbindelse mellom erstatningssaken og straffesaken som kunne rettferdiggjøre en utvidelse av uskyldspresumsjonens virkeområde til også å gjelde den sivile saken.¹⁵⁷ Domstolen måtte drøfte om erstatningssaken var en ”direct sequel”¹⁵⁸, direkte fortsettelse, av straffesaken. Det var viktig for domstolen å få frem at straffesakens konklusjon ikke var bestemmende for hva domstolen skulle lande på i saken om erstatning.¹⁵⁹ Uavhengig av utfallet i straffesaken hadde fornærmede krav på erstatning etter nasjonale sivilrettslige regler.¹⁶⁰

Det var naturlig å ta utgangspunkt i Høyesteretts domsgrunner for erstatningskravet. Førstvoterende konkluderte med at

¹⁵⁴ Ringvold mot Norge avsnitt 38.

¹⁵⁵ Ringvold mot Norge avsnitt 39.

¹⁵⁶ Ringvold mot Norge avsnitt 40.

¹⁵⁷ Ringvold mot Norge avsnitt 41.

¹⁵⁸ Ringvold mot Norge avsnitt 41.

¹⁵⁹ Ringvold mot Norge avsnitt 41.

¹⁶⁰ Ringvold mot Norge avsnitt 41.

”bevisene tilfredsstillende det beviskrav som må stilles for å legge til grunn at seksuelt misbruk har funnet sted. Det er slik jeg bedømmer bevisene, klar sannsynlighetsovervekt for at C har begått overgrep overfor A”.¹⁶¹

Høyesterett bygde videre på at det hadde ”skjedd flere overgrep” som innebar ”grove krenkelser med en viss maktutfoldelse eller trusler”.¹⁶²

Etter EMDs syn var slike ord og uttrykk ikke nok til å sette til side den strafferettslige friinnelsen. Utformingen av erstatningsvilkårene i skl. § 3-5 gjorde det nødvendig for førstvoterende å tydeliggjøre at det forelå sannsynlighetsovervekt for overgrep. Oppreisningserstatning etter skl. § 3-5 første ledd litra b viser til § 3-3, som igjen blant annet viser til §§ 192 og 195. Den objektive handlingen var således overlappende i straffesaken og den sivile saken. EMD uttalte på dette punkt at selv om Høyesterett måtte vurdere om ankemotparten oppfylte gjerningsbeskrivelsen i gitte straffbestemmelser, uttrykte de

”either expressly or in substance, that all the conditions were fulfilled for holding the applicant criminally liable, with respect to the charges of which he had been acquitted.”¹⁶³

Ordene ”overgrep” og ”seksuelt misbruk” gir uttrykk for en klar mistanke mot den frikjente. Høyesterett foretok allikevel en selvstendig behandling i sivilrettslige former. Bevisvurderingen som konkluderte med at overgrep hadde skjedd knyttet seg kun til det skjerpede beviskravet i sivile saker. EMD aksepterer således slike drøftelser dersom de fremstår som nødvendig for å avgjøre det sivile kravet.

Seks av syv dommere kom derfor til at erstatningssaken ikke var en ”a consequence and the concomitant” av straffesaken.¹⁶⁴

¹⁶¹ Rt. 1996 s. 864 på s. 872.

¹⁶² Rt. 1996 s. 864 på s. 872.

¹⁶³ Ringvold mot Norge avsnitt 38.

¹⁶⁴ Ringvold mot Norge avsnitt 41.

5.4 Sivile krav avgjort i tilknytning til straffesaken

I flertallet av saker der et sivilt krav som utspringer av en straffbar handling skal behandles, skjer dette i samme sak som straffesaken. Dette forsterker tilknytningen mellom sakene. Når kravene avgjøres i samme sak, øker muligheten for å krenke uskyldspresumsjonen. For å skille sakene fra hverandre må dommeren ordlegge seg presist for å understreke hvorfor de kommer til en delt avgjørelse.

5.4.1 Saker behandlet med lagrette

Der straffesaken avgjøres av en lagrette blir straffekravet og det sivile kravet behandlet av ulike dommere. Fagdommerne avgjør om det sivile kravet skal tas til følge uten å ha tatt stilling til straffeskyld. Det er forståelig at forskjellige dommere kan ha ulikt syn på bevisene i saken. Det øker muligheten for delte avgjørelser i saker med lagrette.¹⁶⁵

Lagrettens manglende begrunnelse ved frifinnende kjennelse kan skape problemer i forhold til uskyldspresumsjonen. Fagdommernes idømmelse av erstatning er begrunnet. Det vil kunne svekke effekten av lagrettens frifinnelse.¹⁶⁶

5.4.1.1 Rt. 1999 s. 1363 - Karmøy¹⁶⁷

Saken for lagmannsretten omhandlet legemsbeskadigelse, utuktig omgang med en bevisstløs kvinne, samt drap. Lagretten frikjente tiltalte, mens fagdommerne opprettholdt oppreisningskravet fra herredsretten.¹⁶⁸ Mannen anket lagmannsrettens erstatningsavgjørelse til Høyesterett. Han anførte at uskyldspresumsjonen i EMK art. 6 nr. 2 var krenket, i og med at retten sammen med den frifinnende straffedom dømte han til å betale oppreisning.¹⁶⁹

¹⁶⁵ NOU 2000:33 pkt. 5.4.4.2.

¹⁶⁶ NOU 2011:13 pkt.8.4.6.

¹⁶⁷ Også kjent som Birgitte Tengs-saken. Først behandlet i Karmsund herredsrett (TKARM-1997-539), deretter anket til Gulating lagmannsrett (LG-1998-260-2), før Høyesterett behandlet saken i Rt. 1999 s. 1363.

¹⁶⁸ LG-1998-260-2.

¹⁶⁹ Rt. 1999 s. 1363 på s. 1366.

Videre anket han over lagmannsrettens utforming av domsgrunnene i erstatningssaken, da disse skapte tvil om riktigheten av straffefrifinnelsen¹⁷⁰

Høyesterett stadfestet at det ikke var et vilkår at tiltalte blir ansett skyldig i straffesaken for at et sivilt krav kunne fremmes etter strpl. § 3.¹⁷¹ Når det gjaldt anførselen om mangelfulle domsgrunner, kom Høyesterett til at kravene etter tvistemålsloven § 144 var oppfylt. Lagmannsrettens redegjørelse for faktum var tilstrekkelig. Lagmannsretten beskrev hendelsesforløpet i detalj, men presiserte at det ble lagt til grunn i ”erstatningsrettslig sammenheng”. Dette skapte ikke den nødvendige distanse til straffesaken. Dessuten er det krav om at de øvrige uttalelsene i dommen stadfestet avstanden mellom sakene.¹⁷² Høyesterett sa at lagmannsretten kunne valgt andre ord og uttrykk for å beskrive hvorfor de tok oppreisningskravet til følge. Høyesterett var derfor oppmerksom på at noen ord og uttrykk lettere kan assosieres med straffeskyld enn andre. Høyesterett fant allikevel ikke at det forelå en strafferettslig skyldkonstatering i denne saken, og konkluderte med lagmannsretten ikke hadde opptrådt i strid med uskyldspresumsjonen.¹⁷³

Den erstatningsansvarlige klaget Høyesteretts avgjørelse inn for EMD. Klageren anførte at erstatningsavgjørelsen var så tett knyttet til straffesaken at det krenket hans rettigheter etter uskyldspresumsjonen i EMK art. 6 nr. 2.¹⁷⁴

5.4.1.2 Y mot Norge

5.4.1.2.1 Innebar erstatningskravet en straffesiktelse (“criminal charge”)?

Vedkommende anførte at han ved pådømmelsen av det sivile kravet fortsatt var ”charged with a criminal offence”.¹⁷⁵ I denne saken sto EMD i stor grad ovenfor de samme problem-

¹⁷⁰ Rt. 1999 s. 1363 på s. 1366-1367.

¹⁷¹ Rt. 1999 s. 1363 på s. 1370-1375.

¹⁷² Johnsen (2006) s. 34.

¹⁷³ Rt. 1999 s. 1363 på s. 1379.

¹⁷⁴ Y mot Norge avsnitt 33.

¹⁷⁵ Y mot Norge avsnitt 31.

stillinger som ble drøftet i *Ringvold*. Det vises til redegjørelsen gitt i punkt 5.3.1.1. I likhet med *Ringvold* kom EMD til at tiltalte ikke er å anse som straffesiktet etter EMK art. 6 nr. 2.¹⁷⁶

5.4.1.2.2 *Inneholdt erstatningssaken uttalelser som skapte en forbindelse til straffesaken?*

Ved vurderingen om det allikevel forelå en ”link” mellom straffesaken og erstatningssaken, som kunne medført en krenkelse av uskyldspresumsjonen, kom EMD til annet resultat enn i *Ringvold*. Domstolen analyserte lagmannsrettens ordbruk for å avgjøre som straffesaken var trådt for nær.¹⁷⁷

Lagmannsretten uttalte i sin dom at de

”finner etter en samlet vurdering av bevisførselen i saken at det foreligger klar sannsynlighetsovervekt for at A har begått de forbrytelser mot D han ble tiltalt for, og at erstatning etter skadeserstatningsloven § 3-5 annet ledd bør tilkjennes D foreldre.”¹⁷⁸

Det kan stilles spørsmål om formuleringen ”klar sannsynlighetsovervekt” har betydning for EMDs konklusjon. Krokeide er av den oppfatning, og han mener at en slik formulering ikke kan benyttes.¹⁷⁹ I *Ringvold*, som ikke endte med krenkelse, ble det gitt uttrykk for at tilsvarende sannsynlighetsgrad forelå. EMDs konklusjon om krenkelse i *Y* kan derfor ikke bare tilskrives det forhold at lagmannsretten ga uttrykk for at det forelå klar sannsynlighetsovervekt.

Lagmannsretten skapte med sitatet over et inntrykk av at den frikjente var straffeskyldig. Domstolens eksplisitte referanse til den strafferettslige tiltalen medførte at det ble skapt tvil om frifinnelsens riktighet. EMD uttalte om dette

¹⁷⁶ Y mot Norge avsnitt 39-41.

¹⁷⁷ Y mot Norge avsnitt 43.

¹⁷⁸ LG-1998-260-2.

¹⁷⁹ Krokeide (2003) s. 210.

”overstepped the bounds of the civil forum, thereby casting doubt on the correctness of that acquittal.”¹⁸⁰

Lagmannsrettens domsgrunner gikk utenfor den sivilrettslige vurderingen som var nødvendig for å stadfeste et erstatningsansvar. Lagmannsretten kunne begrunnet erstatningskravet på en måte som tilfredsstilte EMD, uten å si at vedkommende ”foretok de handlinger som er nærmere beskrevet i tiltalebeslutningen”¹⁸¹. Når lagmannsretten ordla seg slik, mener Andorsen at det ikke tas tilstrekkelig hensyn til at siktede hadde blitt frifunnet for disse handlingene dagen før.¹⁸² Selv om lagmannsretten pekte på at vedkommende var frifunnet, vil utformingen av domsgrunnene lede leseren rett over på straffesaken og skyldspørsmålet. Johnsen er enig i dette, og mener det er henvisningen til tiltalen som skaper tilknytningen til straffesaken.¹⁸³

Spørsmålet blir hva som var utslagsgivende for EMD i denne saken, og som førte til at EMD kom til annet resultat enn i *Ringvold*.

I *Ringvold* dro ikke domstolen inn tiltalen og de foretok heller ingen ny vurdering av den. Derfor peker Aall på at Høyesteretts ordbruk i *Ringvold* fremstår som mer nøytral enn i *Karmøy*.¹⁸⁴ *Ringvold* ble i tillegg avgjort i en separat sivil sak. Dette er hovedårsakene til at EMD kom til motsatt resultat.

5.4.1.3 Rt. 2003 s. 1671

I lagmannsretten frikjente lagretten tiltalte for voldtekt, mens fagdommerne dømte vedkommende til å betale fornærmede erstatning.¹⁸⁵ Den erstatningsansvarlige anket det sivile kravet inn for Høyesterett. Anførselen gikk ut på at pådømmelsen av erstatningskravet

¹⁸⁰ Y mot Norge avsnitt 46.

¹⁸¹ LG-1998-260-2.

¹⁸² Andorsen (1999) s. 93.

¹⁸³ Johnsen (2006) s. 34-35.

¹⁸⁴ Aall (2011) s. 426.

¹⁸⁵ Gulating lagmannsretts dom av 21. november 2002 (LG-2002-895).

krenket uskyldspresumsjonen, da lagmannsretten hadde skapt en klar forbindelse til straffesaken.¹⁸⁶

Høyesterett vurderte i denne saken EMDs tolkning av uskyldspresumsjonen i *Ringvold* og *Karmøy* for første gang. Spørsmålet som måtte vurderes var hvorvidt erstatningskravet ble begrunnet ”på en slik måte at det blir skapt tvil om riktigheten av frifinnelsen”.¹⁸⁷

Lagmannsretten uttrykte i sine domsgrunner at det forelå

”klar sannsynlighetsovervekt for at tiltalte har forholdt seg slik som beskrevet i spørsmålsskriftet såvel i subjektiv som objektiv henseende”.¹⁸⁸

Denne uttalelsen er i stor grad sammenfallende med uttalelsen i *Karmøy*. Bortsett fra at det i denne saken henvises til spørsmålsskriftet til lagretten og ikke til tiltalen.¹⁸⁹

Høyesterett presiserte at lagmannsretten hadde fått frem at det stilles ulike krav til bevisene i straffesaken og den sivile saken.¹⁹⁰ Lagmannsretten ga imidlertid ingen nærmere forklaring og synliggjøring av hva de forskjellige beviskrav innebar. Høyesterett kom til at dette bidro til ”å knytte pådømmelsen av erstatningskravet til straffesaken på en uheldig måte”.¹⁹¹ En redegjørelse for de ulike beviskravene ville klargjort bakgrunnen for lagmannsrettens konklusjon. Førstvoterende uttrykte at ”dette vil bidra til å markere avstand til straffesaken”.¹⁹²

¹⁸⁶ Rt. 2003 s. 1671 avsnitt 13.

¹⁸⁷ Rt. 2003 s. 1671 avsnitt 30.

¹⁸⁸ LG-2002-895.

¹⁸⁹ Johnsen (2006) s. 26.

¹⁹⁰ Rt. 2003 s. 1671 avsnitt 36.

¹⁹¹ Rt. 2003 s. 1671 avsnitt 36.

¹⁹² Rt. 2003 s. 1671 avsnitt 35.

Høyesterett så deretter på anvendelsen av strafferettslige begreper i erstatningssakens domsgrunner.¹⁹³ Det er grunn til å tro at uttrykkene ”overgrep” og ”utsatt for voldtekt” og var gjenstand for vurdering. Ordbruken skapte assosiasjoner til at den frikjente kunne være skyldig. Dette bidro til å så tvil om riktigheten av den strafferettslige frifinnelsen, slik at uskyldspresumsjonen ble ansett krenket.¹⁹⁴

5.4.1.4 Rt. 2008 s. 1292

En mann ble i lagmannsretten frikjent av lagretten for tiltalen vedrørende seksuelle overgrep mot tre stedøtre, men fagdommerne dømte han til å betale fornærmede erstatning.¹⁹⁵ Vedkommende anket oppreisningskravet til Høyesterett. Han anførte at lagmannsretten i domsgrunnene krenket uskyldspresumsjonen i EMK art. 6 nr. 2 ved å legge til grunn fornærmedes forklaringer uten å uttrykke tvil.¹⁹⁶

Høyesterett påpekte innledningsvis at det stilles strenge krav til begrunnelsen for ikke å skape tvil om frifinnelsens riktighet.¹⁹⁷ Lagmannsretten hadde uttalt:

”Med grunnlag i kravene til bevisenes styrke i erstatningssaken, vurdert uavhengig fra frifinnelsen i straffespørsmålet, finner lagmannsretten at det foreligger klar sannsynlighetsovervekt for at A forsettlig har utført de handlinger som er beskrevet i tiltalebeslutningen.”¹⁹⁸

Lagmannsretten redegjorde i denne saken for hendelsesforløpet i de tre sakene hver for seg. I disse anvendte lagmannsretten blant annet ordet ”overgrep”. Høyesterett sto ovenfor spørsmålet om slik språkbruk innebar en krenkelse av uskyldspresumsjonen. Handlingens art medførte etter Høyesteretts syn at lagmannsretten hadde ordlagt seg riktig, da det var

¹⁹³ Rt. 2003 s. 1671 avsnitt 38.

¹⁹⁴ Rt. 2003 s. 1671 avsnitt 38.

¹⁹⁵ Hålogaland lagmannsretts dom av 19. februar 2008 (LH-2007-180990).

¹⁹⁶ Rt. 2008 s.1292 avsnitt 9.

¹⁹⁷ Rt. 2008 s. 1292 avsnitt 19.

¹⁹⁸ LH-2007-180990.

nødvendig for domstolen å anvende slike uttrykk for å avgjøre erstatningskravet.¹⁹⁹ Sett i sammenheng med konteksten ordet ble brukt i var ikke ordet alene nok til å krenke uskyldspresumsjonen.

Det avgjørende for Høyesterett var lagmannsrettens bevisvurdering av fornærmedes forklaringer. I sedelighetssaker fremstår fornærmedes forklaring som det viktigste beviset for retten. Lagretten svarte nei på spørsmålene om tiltalte var skyldig etter tiltalen. Da er det naturlig å trekke den slutning at lagretten anså at det forelå rimelig tvil om forklaringene fra de tre stesøstre. Når lagmannsretten uttrykte i sine domsgrunner at de

”finner etter bevisførselen ikke konkrete holdepunkter for at forklaringene er fabrikkert eller at de fornærmede skulle ha noe motiv for å forklare seg usant(...)”,

tok de et nytt standpunkt til det strafferettslige beviset. Ny vurdering av forklaringene trådte den strafferettslige bevisvurderingen for nær. Høyesterett kom til at lagmannsrettens bevisvurdering kunne føre tankene over på at det ikke forelå rimelig tvil om den strafferettslige skylden på bakgrunn av fornærmedes forklaringer, slik at vedkommende skulle vært dømt til staff.²⁰⁰

Høyesterett kom til at lagmannsretten hadde skapt for mye tvil om riktigheten av straffefriinnelsen ved reservasjonsløst å legge til grunn fornærmedes forklaringer. Uskyldspresumsjonen var krenket.²⁰¹

5.4.1.5 Rt. 2009 s. 1456

I lagmannsretten frikjente lagretten en mann for voldtekt, mens fagdommerne i samme sak idømte han erstatningsansvar.²⁰² Han anket lagmannsrettens dom til Høyesterett. Anførse-

¹⁹⁹ Rt. 2008 s. 1292 avsnitt 29.

²⁰⁰ Rt. 2008 s. 1292 avsnitt 32.

²⁰¹ Rt. 2008 s. 1292 avsnitt 33.

²⁰² Agder lagmannsretts dom av 16. mars 2009 (LA-2008-161358).

len gikk ut på at domsbegrunnelsen for erstatningsavgjørelsen kun fokuserte på fornærmedes forklaring, og dens troverdighet. Det faktum at bevis som støttet tiltaltes forklaring ikke ble fremhevet, medførte etter den ankede parts syn at det ble skapt tilstrekkelig tvil om hans frifinnelse, slik at uskyldspresumsjonen i EMK art. 6 nr. 2 var krenket.²⁰³

Høyesterett uttalte at domstolen presiserte forskjellen mellom beviskravet i sivile saker og i straffesaker. Lagmannsretten la til grunn at en frifinnelse ikke er til hinder for å idømme oppreisningserstatning, ”idet beviskravene for å idømme en slik reaksjon ikke er like strenge som ved idømmelse av straff”.²⁰⁴ I tillegg forklarte lagmannsretten hvilken styrke bevisene må ha for å dømmes til straff i motsetning til erstatning. Lagmannsretten anvendte heller ikke strafferettslige begreper i sin domsbegrunnelse.²⁰⁵

Lagmannsretten konkluderte med at det

”er tilstrekkelig sannsynliggjort at A har skaffet seg samleie og seksuell omgang likestilt med samleie ved slik truende atferd som rammes av straffeloven § 192, og at han handlet med nødvendig forsett.”²⁰⁶

Høyesterett kom til at disse uttalelsene ikke skapte en tilknytning til ”elementer i straffesaken, som tiltalebeslutning eller spørsmålsskrift”.²⁰⁷

Høyesterett sto igjen med spørsmålet om domsgrunnene allikevel rokket ved frifinnelsen eller var med på å skape tvil om dens riktighet.²⁰⁸

²⁰³ Rt. 2009 s. 1456 avsnitt 12.

²⁰⁴ Rt. 2009 s. 1456 avsnitt 29.

²⁰⁵ Rt. 2009 s. 1456 avsnitt 30.

²⁰⁶ LA-2008-161358.

²⁰⁷ Rt. 2009 s. 1456 avsnitt 30.

²⁰⁸ Rt. 2009 s. 1456 avsnitt 31.

For å besvare dette tok Høyesterett utgangspunkt i lagmannsrettens vurdering av fornærmedes forklaring.²⁰⁹ Den lød som følger:

”Lagmannsretten viser til at fornærmede (...) har avgitt en detaljert og konsistent forklaring som fremstår som troverdig siden hun anmeldte forholdet til politiet 23.01.07 (...) Det er heller ikke påvist noe sannsynlig motiv for at hun skulle forklare seg uriktig om dette.”

Dessuten la lagmannsretten til grunn at øvrige bevis, blant annet vitneforklaringer og SMS-meldinger, støttet fornærmedes forklaring. Dette illustrerer at lagmannsretten kun vektla bevis som talte for fornærmedes forklaring. Lagretten svarte nei på det strafferettslige skyldspørsmålet. Det forelå tvil om tiltaltes straffeskyld. ”Dette kommer imidlertid ikke frem i domsgrunnene” uttalte Høyesterett.²¹⁰ Lagmannsretten la til grunn at det ikke var noen annen forklaring som kunne belyse hendelsen. Dette etterlot et inntrykk av at tiltalte var straffeskyldig. Høyesterett anså derfor uskyldspresumsjonen som krenket.²¹¹

5.4.1.6 Rt. 2012 s. 47

I lagmannsretten frikjente lagretten en mann for seksuelle overgrep mot en jente under 14 år. Fagdommerne dømte han i samme sak til å betale oppreisning.²¹² Den frikjente anket lagmannsrettens oppreisningsavgjørelse til Høyesterett. Han anførte at avgjørelsen innebar en krenkelse av uskyldspresumsjonen i EMK art. 6 nr. 2.

Høyesteretts ankeutvalg understreket at lagmannsretten redegjorde tilstrekkelig for forskjellen mellom beviskravene i straffesaken og den sivile saken. Lagmannsretten viste til Rt. 1996 s. 864 og det beviskrav som ble oppstilt der, samt at de formulerte de forskjellige beviskrav ordrett. I tillegg understrekte de at den sivilrettslige avgjørelsen ikke var ment å rokke ved frifinnelsen i straffesaken.

²⁰⁹ Rt. 2009 s. 1456 avsnitt 34.

²¹⁰ Rt. 2009 s. 1456 avsnitt 36.

²¹¹ Rt. 2009 s. 1456 avsnitt 37.

²¹² Borgarting lagmannsretts dom av 14.oktober 2011 (LB-2011-21113).

Lagmannsretten beskrev handlingen ved bruk av ordet ”overgrep”. Ankeutvalget påpekte at Høyesterett i tidligere praksis har tillatt dette. De så annerledes på dette nå. Årsaken til dette synes å være at ordet ikke knyttet seg til beviskravet i sivile saker. Det var stadfestet at ”overgrepet mot C er alvorlig”, men det ble ikke påpekt i denne sammenhengen at det var klar sannsynlighetsovervekt for at overgrepet hadde skjedd. Uten en slik presisering skapte bruken av ordet ”overgrep” inntrykk av at handlingen oppfylte det strafferettslige beviskrav. Det er naturlig å slutte fra dette at dersom lagmannsretten kun hadde referert til overgrepet knyttet opp mot det skjerpede beviskrav, slik som i Rt. 2007 s. 1601, ville uttrykket blitt godtatt.

Lagmannsretten foretok i tillegg en ny bevisvurdering av fornærmedes forklaring i saken. Retten uttalte i denne sammenheng at de ikke kunne ”se at hun skal ha hatt noe motiv for å forklare seg uriktig om forholdet.” Dette gir et inntrykk av at lagmannsretten ikke på noen måte har vært i tvil om at fornærmede forklarte seg korrekt. Tiltaltes forklaring fikk ikke tilstrekkelig fokus for å kunne gi korrekt inntrykk av at det var riktig å frifinne tiltalte i straffesaken. Det ble kun foretatt en troverdighetsvurdering av fornærmedes forklaring. Den tvilen som lagretten la til grunn da de svarte nei på skyldspørsmålet kom ikke tilstrekkelig frem i den sivile saken. Etter ankeutvalgets syn var dette med på å skape tvil om vilkårene for straff allikevel var til stede, slik at uskyldspresumsjonen var krenket.

5.4.1.7 LB-2013-73630

Lagretten frifant en mann for tiltalen om voldtekt, mens fagdommerne kom til at det forelå klar sannsynlighetsovervekt for at voldtekten hadde skjedd. De tilkjente fornærmede oppreisning. Spørsmålet var hvorvidt dette krenket uskyldspresumsjonen i EMK art. 6 nr. 2.

Lagmannsretten foretok en inngående drøftelse av oppreisningsavgjørelsen sett i forhold til uskyldspresumsjonen. Det ble tilstrekkelig redegjort for årsaken til domstolens konklusjon, da de uttrykkelig formulerte de ulike beviskravene. I tillegg ble det presisert at det kreves klar sannsynlighetsovervekt for å idømme erstatning.

Når det gjelder lagmannsrettens vurdering av fornærmedes forklaring, fant de ”deler av hennes forklaring troverdig”, mens de stilte seg ”tvilende til andre deler”. Domstolen trakk frem momenter som svekket fornærmedes forklaring og satt seg dermed ikke ut over bevisvurderingen i straffesaken. Lagmannsretten kom til at de ikke hadde krenket uskyldspresumsjonen, da det ikke var skapt tvil om straffefrifinnelsens riktighet.

5.4.1.8 Rt. 2014 s. 249

Lagretten frikjente en gutt for voldtekt av en jevnaldrende jente, mens fagdommerne fant at det forelå ”klar sannsynlighetsovervekt for at” voldtekten hadde funnet sted. Fornærmede ble tilkjent oppreisning.²¹³ Gutten anket lagmannsrettens avgjørelse til Høyesterett, og han anførte at domsgrunnene krenket uskyldspresumsjonen i EMK art. 6 nr. 2.²¹⁴

I lagmannsrettens domsgrunner het det:

”I bevisvurderingen er lagt avgjørende vekt på forklaringen fra B. Hun har etter lagmannsrettens syn forklart seg troverdig om hendelsen”.

Høyesteretts ankeutvalg uttalte at denne formuleringen ”kan gi inntrykk av at retten for sin del ikke har vært i noen tvil om at fornærmedes forklaring er riktig”.²¹⁵ Dette rokket ved den strafferettslige frifinnelsen, da det ble skapt tvil om straffbarhetsvilkårene var oppfylt.²¹⁶ Uskyldspresumsjonen ble ansett krenket. Det faktum at ankeutvalget tar avstand fra lagmannsrettens domsgrunner oppfyller kravet til reparasjon etter EMK art. 13.²¹⁷ Det var ingen grunn til å fremme saken for Høyesterett, jfr. tvl. § 30-4.

²¹³ Gulating lagmannsretts dom av 31. oktober 2013 (LG-2013-111885)

²¹⁴ Rt. 2014 s. 249 avsnitt 1.

²¹⁵ Rt. 2014 s. 249 avsnitt 4.

²¹⁶ Rt. 2014 s. 249 avsnitt 5.

²¹⁷ Også lagt til grunn i Rt. 2008 s. 1292 avsnitt 34-36 og Rt. 2009 s. 1456 avsnitt 39.

5.4.2 Sammenfallende vilkår for straff og erstatning

De subjektive og de objektive vilkårene for straff og erstatning er i utgangspunktet forskjellige. I erstatningssaker er det en betingelse for skyld at vedkommende har opptrådt uaktsomt, mens det i straffesaker som utgangspunkt kreves at man har opptrådt forsettlig, jfr. strl. § 40. Dersom tiltalte skal idømmes straff, må vedkommende ha brutt en straffebestemmelse. Denne betingelsen foreligger ikke for å idømme erstatning. Dette må modifiseres der fornærmede krever oppreisning etter skl. § 3-5 for voldtekt etter strl. § 192.

Det kreves forsett eller grov uaktsomhet for å kunne idømme oppreisning etter skl. § 3-5. Etter strl. § 192 fjerde ledd straffes den som ved grov uaktsomhet har gjort seg skyldig i voldtekt. I disse tilfellene er skyldkravet for erstatnings- og straffeansvar likt. Når det gjelder det objektive, må tiltalte ha overtrådt strl. § 192 for å bli funnet skyldig i straffesaken. Domstolen må foreta en lignende vurdering ved behandlingen av det sivile kravet. Årsaken er at skl. § 3-5 første ledd bokstav b viser til § 3-3, som igjen viser til voldtektsbestemmelsen i strl. § 192. I slike tilfeller er både de subjektive og de objektive vilkårene sammenfallende, slik at de sivilrettslige og de strafferettslige vurderingene overlapper hverandre fullstendig. Når retten skal forklare hvorfor avgjørelsens konklusjoner er motstridende, blir retten satt på en vanskelig pedagogisk prøve.²¹⁸

Det var tilfellet i Rt. 2004 s. 321, den såkalte *Orrsaken*. Høyesterett påpeker at man ikke kan ”unngå å komme nær opp til en strafferettslig vurdering” når vilkåret for erstatning er utformet slik de er.²¹⁹

5.4.2.1 Rt. 2004 s. 321 - Orr

I lagmannsretten hadde lagretten frifunnet en mann for voldtekt, mens fagdommerne dømte personen til å betale erstatning og oppreisning til fornærmede.²²⁰ Vedkommende anket den

²¹⁸ NOU 2011:13 pkt. 8.4.6.

²¹⁹ Rt. 2004 s. 321 avsnitt 30.

²²⁰ Eidsivating lagmannsretts dom av 20.03.2003 (LE-2003-60).

sivile avgjørelsen til Høyesterett. Han anførte at utformingen av lagmannsrettens domsgrunner reiste tvil om frifinnelsen i straffesaken var korrekt. Høyesterett kom til at lagmannsrettens begrunnelse ikke krenket uskyldspresumsjonen.²²¹ Domstolens oppfatning var at det forlån en selvstendig vurdering av erstatningskravet, samt at lagmannsretten ikke hadde anvendt strafferettslige ord eller uttrykk i sine domsgrunner.²²² Dessuten gikk ikke lagmannsretten ”lenger enn hva som er nødvendig” for å konstatere at vilkårene for erstatning var oppfylt.²²³

Vedkommende klaget Høyesteretts avgjørelse inn til EMD. Han anførte at erstatningsavgjørelsen hadde en klar sammenheng med straffesaken, slik at uskyldspresumsjonen i EMK art. 6 nr. 2 var krenket.²²⁴

5.4.2.2 Orr mot Norge

5.4.2.2.1 Innebar erstatningskravet en straffesiktelse (“criminal charge”)?

EMD drøftet Engelkriteriene for å avgjøre hvorvidt erstatningskravet kunne defineres som en ”criminal charge”, slik at uskyldspresumsjonen i EMK art. 6 nr. 2 kom til anvendelse. Denne problemstillingen var i hovedtrekk sammenfallende med den domstolen sto ovenfor i *Karmøy*²²⁵ og *Ringvold*²²⁶. EMD henviste til drøftelsene i disse avgjørelsene, og konkluderte med at Engelkriteriene ikke var oppfylt.²²⁷

5.4.2.2.2 Inneholdt erstatningssaken uttalelser som skapte en forbindelse til straffesaken?

²²¹ Rt. 2004 s. 321 avsnitt 35.

²²² Rt. 2004 s. 321 avsnitt 34.

²²³ Rt. 2004 s. 321 avsnitt 33.

²²⁴ Orr mot Norge avsnitt 35.

²²⁵ Y mot Norge.

²²⁶ Ringvold mot Norge.

²²⁷ Ringvold mot Norge avsnitt 49.

EMD var på dette punktet svært kritiske til lagmannsrettens utforming av erstatningssakens domsgrunner. Lagmannsretten fant at

”det er klar sannsynlighetsovervekt for at A skjønnte at B ikke ønsket noen seksuell omgang med ham, men at han likevel tiltvang seg samleie ved å benytte en slik grad av vold at handlingen lot seg gjennomføre. Det er ikke tale om alvorlig voldsbruk, bare om overmanning ved fastholding av Bs armer. Selv om fornærmede hadde handlingsalternativer for å unnsnippe situasjonen, som hun av forskjellige grunner ikke fant å kunne benytte, endrer ikke det handlingens grunnleggende karakter av forsettlig krenkelse med bruk av vold. På bakgrunn av at flertallet har funnet det bevist med klar sannsynlighetsovervekt at A ved bruk av vold har tiltvunget seg samleie med B, er vilkårene for tilkjennelse av erstatning og oppreisning tilstede.”²²⁸

EMD la avgjørende vekt på at lagmannsretten konkret gikk inn på type seksuell kontakt. Den konkrete ordbruken var problematisk for EMD, da lagmannsretten sa at det er anvendt vold, beskrev graden av voldsutøvelsen, og ikke minst rettens konkretisering av at voldsutøvelsen var begått forsettlig.²²⁹ EMD la til grunn at lagmannsrettens begrunnelse dekket både de objektive og subjektive straffbarhetsvilkårene for å dømme tiltalte.²³⁰ Årsaken til at Norge ble dømt forklarte EMD slik:

”the Court considers that, although the concept of `violence` may not have been exclusively criminal in nature, the use made of it by the High Court in the particular context did confer criminal law features on its reasoning overstepping the bonds of the civil forum.”²³¹

Ordet ”vold” i seg selv utgjorde ingen krenkelse av uskyldspresumsjonen, men i den sammenheng ordet ble benyttet gikk lagmannsretten ut over den nødvendige sivilrettslige drøftelsen. Lagmannsretten begrunnet at det forelå en overtredelse av strl. § 192 på bakgrunn

²²⁸ LE-2003-60.

²²⁹ Orr mot Norge avsnitt 51.

²³⁰ Orr mot Norge avsnitt 51.

²³¹ Orr mot Norge avsnitt 51.

av det sivilrettslige beviskrav, men trakk ikke inn straffetiltalen. En slik vurdering er nødvendig for oppreisningskravet, da skl. 3-5 første ledd bokstav b viser til § 3-3 som igjen viser til blant annet strl. § 192. Når lagmannsretten sa at det dreide seg om en ”forsettlig krenkelse med bruk av vold”, trakk de drøftelsen av erstatningskravet for tett opp til straffetiltalen. Det kreves at dommeren ordlegger seg på en måte som forklarer hvorfor det i straffesaken er konkludert med at tiltalte ikke har overtrådt strl.§ 192, mens det motsatte er tilfelle i erstatningssaken.

Flere steder i dommen ga lagmannsretten uttrykk for forskjellene mellom beviskravene i straffesaker og sivile saker. Etter EMDs syn var ikke dette tilstrekkelig for å unngå krenkelse av uskyldspresumsjonen.²³² Det kreves enda større distanse til straffesaken. Denne distansen kunne Høyesterett skapt ved å korrigere lagmannsrettens drøftelse, men de valgte heller å legge lagmannsrettens drøftelse til grunn for sin egen konklusjon.²³³

EMD konkluderte med at erstatningsavgjørelsens begrunnelse skapte tvil om frifinnelsens riktighet.²³⁴ Lagmannsretten krenket uskyldspresumsjonen, ikke ved å idømme erstatning, men ved domstolens ordformulering i domsgrunnene. Ordet ”vold” opptrådte i en kontekst som sådde tvil om frifinnelsen var korrekt.

5.4.2.3 Rt. 2004 s. 970

En mann var i lagmannsretten tiltalt etter strl. § 192 tredje ledd for å ha gjennomført samleie med en sovende kvinne. Kvinnen hadde ikke mulighet til å ta til motverge. Lagretten frifant mannen, men fagdommerne dømte personen til å betale fornærmede oppreisning.²³⁵ Den erstatningsansvarlige anket avgjørelsen til Høyesterett. Han anførte at lagmannsrettens domsgrunner i realiteten la til grunn at han var skyldig i det forholdet han var frifunnet for.

²³² Orr mot Norge avsnitt 53.

²³³ Orr mot Norge avsnitt 54.

²³⁴ Orr mot Norge avsnitt 53.

²³⁵ Frostating lagmannsretts dom av 21. februar 2003 (LF-2002-886).

Han anførte at dette var i strid med uskyldspresumsjonen.²³⁶ Høyesterett kom til at lagmannsrettens formuleringer i domsgrunnene var egnet til å så tvil om frifinnelsens riktighet. Dette stred med uskyldspresumsjonen.²³⁷

I sin vurdering viste Høyesterett til de to retningsgivende avgjørelsene i Rt. 2003 s. 1671 og Rt. 2004 s. 321. Høyesterett definerte to krav som stilles til domsgrunnene for at de ikke skal komme i konflikt med uskyldspresumsjonen. Domstolen må forklare forskjellen på beviskravet i straffesaker og i sivile saker. I tillegg må premissene for erstatningsavgjørelsen ikke knyttes for tett opp til straffesaken.²³⁸

I domsgrunnene uttalte lagmannsrettens flertall at

”det foreligger klar sannsynlighetsovervekt for at A (...) krenket B ved å ha samleie med henne mens hun sov. Det er ikke holdepunkter i saken for at B har ønsket samleie med A.”²³⁹

Lagmannsretten nevnte i tillegg mannens subjektive forhold:

”I subjektiv henseende mener flertallet at A har foretatt en kvalifisert klanderverdig opptreden som foranlediger sterke bebreidelser for mangel på aktsomhet. Flertallet mener at han har vist total mangel på gangsyn og handlet stikk i strid med det som et alminnelig fornuftig og hensynsfullt menneske ville ha gjort i tilsvarende situasjon.”²⁴⁰

²³⁶ Rt. 2004 s. 970 avsnitt 8.

²³⁷ Rt. 2004 s. 970 avsnitt 28.

²³⁸ Rt. 2004 s. 970 avsnitt 22.

²³⁹ LF-2002-886.

²⁴⁰ LF-2002-886.

I denne saken behandlet lagmannsretten straffekravet og oppreisningskravet i samme sak, men i separate deler av dommen. Høyesterett uttalte at dette medførte at oppreisningskravet ble vurdert på et selvstendig grunnlag.²⁴¹

Det er bevisvurderingen og den detaljerte fremstillingen av hendelsesforløpet som kom i konflikt med uskyldspresumsjonen. Det var ikke omtvistet at det hadde skjedd et samleie. Spørsmålet var om det hadde skjedd en grov uaktsom voldtekt etter strl. § 192 fjerde ledd. Dette skyldkravet er sammenfallende med skyldkravet for oppreisningsansvar etter skl. § 3-5 første ledd bokstav b. Høyesterett poengterte at

”Dette må medføre at det må utvises særlig varsomhet, slik at domsgrunnene for oppreisningskravet ikke får altfor stor likhet med domsgrunnene i en fellende straffedom for grovt uaktsom voldtekt.”²⁴²

Lagmannsretten burde utformet domsgrunnene på en klarere måte for å få frem forskjellen mellom beviskravene i straffesaker og i sivile saker.²⁴³ Lagretten gir ingen begrunnelse som kan synliggjøre de ulike beviskravene, og dermed må fagdommerne være spesielt oppmerksomme på dette. Domstolen betegnet de ulike beviskrav som det ”essensielle”, og det fremsto som et avgjørende moment for Høyesteretts konklusjon.²⁴⁴

5.4.2.4 Rt. 2007 s. 1601

En mann ble av lagretten frifunnet for overtredelse av strl. § 195 første ledd. Fagdommerne dømte han til å betale oppreisning for samme forhold.²⁴⁵ Han anket lagmannsrettens oppreisningsavgjørelse til Høyesterett, og anførte at begrunnelsen krenket uskyldspresumsjonen.²⁴⁶

²⁴¹ Rt. 2004 s. 970 avsnitt 26.

²⁴² Rt. 2004 s. 970 avsnitt 27.

²⁴³ Rt. 2004 s. 970 avsnitt 28.

²⁴⁴ Rt. 2004 s. 970 avsnitt 28.

²⁴⁵ Borgarting lagmannsretts dom av 25. april 2007 (LB-2007-25208).

²⁴⁶ Rt. 2007 s. 1601 avsnitt 8.

I domsgrunnene for oppreisningsavgjørelsen uttalte lagmannsretten at ”det er klar sannsynlighetsovervekt for at A har forgrepet seg seksuelt” på B. Dessuten blir det benevnt som et ”overgrep”. Høyesterett påpekte at slike uttrykk brukes likefremt også i en del sammenhenger utenfor strafferetten, samt i oppreisningssaker som anlegges uavhengig av straffesaker.²⁴⁷ Dessuten var lagmannsrettens beskrivelse av faktum nødvendig for å slå fast at handlingen dekker den objektive gjerningsbeskrivelsen i straffebudet. Dette er et vilkår for å tilkjenne oppreisning, jfr. skl. § 3-5 første ledd bokstav b, jfr. § 3-3.²⁴⁸ Høyesterett kom til at beskrivelsen ikke krenket uskyldspresumsjonen.²⁴⁹

5.4.3 Saker behandlet med meddomsrett

I saker satt med meddomsrett avgjør de samme dommerne både straffekravet og det sivile kravet. Avgjørelsene treffes normalt samtidig.²⁵⁰ Retten bygger sin avgjørelse på felles bevisførsel. Johnsen mener disse momentene gjør at erstatningsavgjørelsen ikke fremstår som et angrep på frifinnelsen for straff.²⁵¹ I tillegg begrunner retten sin avgjørelse.²⁵²

I meddomsrettssaker skal det mer til for at dommerne har en mening om bevisene når de avgjør straffekravet og en annen oppfatning når de står ovenfor det sivile kravet. Det reduserer muligheten for delte avgjørelser sammenlignet med lagrettssaker.²⁵³ Hvis det derimot skulle bli et slikt utfall, viser lagmannsrettens dom, LA-2006-7912, at det stilles større krav til dommernes ordvalg for å unngå å krenke uskyldspresumsjonen.

²⁴⁷ Rt. 2007 s. 1601 avsnitt 21.

²⁴⁸ Rt. 2007 s. 1601 avsnitt 24.

²⁴⁹ Rt. 2007 s. 1601 avsnitt 28.

²⁵⁰ Johnsen (2006) s. 44.

²⁵¹ Johnsen (2006) s. 44.

²⁵² Nærmere om dette i pkt. 3.8.

²⁵³ NOU 2000:33 pkt. 5.4.4.1.

Jeg skal redegjøre for to saker satt med meddomsrett. Begge ble avsagt under dissens. Det kreves fem stemmer for å avsi fellende dom i straffesaken, jfr. strpl. § 35 første ledd. I begge sakene stemte fire dommere for straffeskyld, mens tre var av motsatt oppfatning. Retten måtte derfor avsi frifinnende dom i overensstemmelse med mindretallets syn. I *Reeves*²⁵⁴ var det i lagmannsretten en dommer som stemte for frifinnelse, og samme dommer stemte for erstatningsansvar i den sivile saken. I LA-2006-7912 var det fire dommere som stemte for straff og samtidig konkluderte med erstatningsansvar. Slike forhold krever at dommerne må ordlegge seg svært presist for å unngå at det skapes tvil om den strafferettslige frifinnelsen.

5.4.3.1.1 *Reeves mot Norge*

I lagmannsretten ble Reeves frifunnet for å ha tent på sin bolig. Til tross for dette ble hun idømt et erstatningsansvar ovenfor forsikringsselskapet.²⁵⁵ Hun anket lagmannsrettens dom til Høyesterett, men den ble nektet fremmet av Høyesteretts kjæremålsutvalg.²⁵⁶ Hun klaget i 2002 saken inn til EMD. Domstolen avviste klagen uten å foreta en realitetsbehandling, men de ga en utfyllende begrunnelse.

EMD oppfattet det slik at det var voteringsreglene som var årsaken til delte avgjørelser i lagmannsretten.²⁵⁷ Dersom alminnelig flertall hadde vært tilstrekkelig for å idømme straff, ville Reeves blitt dømt til både straff og erstatning.

Lagdommer Einarsen som stemte for frifinnelse i straffesaken la til grunn for erstatningskravet at det

”foreligger klar overvekt av sannsynlighet for at tiltalte har gjort seg skyldig i den brannstiftelsen som omhandlet i tiltalebeslutningen selv om bevisene etter hans me-

²⁵⁴ *Reeves mot Norge*.

²⁵⁵ Gulating lagmannsrettsdom av 6. februar 2001 (LG-2000-1118).

²⁵⁶ HR-2001-546.

²⁵⁷ *Reeves mot Norge* s. 9.

ning ikke er tilstrekkelig til domfellelse for disse tiltaleposter, idet han ikke helt kan se bort fra muligheten av strøm på avveier som brannårsak”.²⁵⁸

EMD uttalte at den første delen av sitatet var ”open to criticism, if read on its own”.²⁵⁹

EMD slo imidlertid fast at utgangspunktet for vurderingen av hvorvidt uskyldspresumsjonen var krenket var ”the context of the proceeding as a whole(...)”²⁶⁰, i motsetning til en bedømmelse av konkrete ord og uttrykk. Sett i sammenheng med hans ytterligere uttalelser etterlot ikke domsgrunnen et inntrykk av at bevisene oppfylte beviskravet i straffesaker.

EMD påpekte at dommeren hadde fått frem at

”while the evidence was insufficient for establishing criminal liability, it was sufficient for ascertaining civil liability to pay compensation.”²⁶¹

EMD var av den oppfatning at dommerens ordvalg var en utilsiktet glipp.²⁶² Helhetsinntrykket domsgrunnene ga rokket ikke ved frifinnelsen riktighet.

5.4.3.2 LA-2006-7912

I lagmannsretten ble tiltalte frikjent for voldtekt av et barn under 16 år, men han ble i samme sak dømt til å betale fornærmede oppreisning.²⁶³ Vedkommende anket lagmannsrettens oppreisningsavgjørelse til Høyesterett. Anførselen gikk ut på at erstatningssakens domsgrunner stred mot uskyldspresumsjonen i EMK art. 6 nr. 2.²⁶⁴

Høyesterett tok utgangspunkt i lagmannsrettens domsgrunner for erstatningskravet, der de

²⁵⁸ LG-2000-1118.

²⁵⁹ Reeves mot Norge s. 10.

²⁶⁰ Reeves mot Norge s. 10.

²⁶¹ Reeves mot Norge s. 10.

²⁶² Reeves mot Norge s. 10.

²⁶³ Agder lagmannsretts dom av 22. september 2006 (LA-2006-7912).

²⁶⁴ Rt. 2007 s. 40 avsnitt 11.

”finner at det foreligger klar sannsynlighetsovervekt for at tiltalte tiltvang seg seksuell omgang med fornærmede.”²⁶⁵

Domstolen anvendte termen ”klar sannsynlighetsovervekt”, uten noen nærmere redegjørelse for forskjellen mellom beviskravene i straffesaker og sivile saker. Dette viser at de var klar over forskjellen, men etter Høyesteretts syn var ikke dette en fullverdig beskrivelse for å unngå krenkelse av uskyldspresumsjonen.²⁶⁶ Det er viktig at retten i tillegg utdyper konkret hva forskjellen mellom beviskravene innebærer. Da vil ikke tiltalte og omverdenen sitte igjen med inntrykk av at tiltalte er straffeskyldig.²⁶⁷

Høyesterett bemerket at lagmannsretten i sine domsgrunner ikke redegjorde detaljert for voldtektshandlingen, samt at de heller ikke anvendte strafferettslige begreper.²⁶⁸ Det lagmannsretten gjorde er å gjengi fornærmedes forklaring for å underbygge deres standpunkt. Ved slik redegjørelse kom det uttrykkelig frem at selv om ”hun ikke samtykket, gjennomførte tiltalte samleie med fornærmede”.

Dessuten synliggjorde lagmannsretten at de er bevisst på problemstillingen som forelå. Avslutningsvis poengterte de at flertallets syn i saken ikke medførte at frifinnelsen for straff settes til side. Disse tre momentene skulle derfor vært tilstrekkelig til å konkludere med at det ikke forlås en krenkelse av uskyldspresumsjonen.

Høyesterett kom derimot til at lagmannsretten hadde skapt tvil om frifinnelsens riktighet i sine domsgrunner.²⁶⁹ Årsaken var at saken ble behandlet av meddomsrett, og av den grunn ble det oppstilt strengere krav til domsgrunnene. Dommerne som stemte for straff, stemte også for erstatningsansvar. Dette kan skape et inntrykk av at disse tok med seg oppfatning-

²⁶⁵ LA-2006-7912.

²⁶⁶ Rt. 2007 s. 40 avsnitt 25 som viser til Rt. 2003 s. 1671.

²⁶⁷ Rt. 2007 s. 40 avsnitt 25.

²⁶⁸ Rt. 2007 s. 40 avsnitt 26.

²⁶⁹ Rt 2007 s. 40 avsnitt 27.

en om straffeskyld til behandlingen av erstatningskravet. Retten hadde derfor ”en særlig oppfordring til å formulere seg slik at det ikke skapes tvil om frifinnelsen for straff er riktig”.²⁷⁰ For å unngå slik tvil presiserte Høyesterett at dommerne burde understreket forskjellen mellom beviskravene.²⁷¹ Dette var ikke gjort, og Høyesterett kom til at uskyldspresumsjonen var krenket.²⁷²

²⁷⁰ Rt. 2007 s. 40 avsnitt 27.

²⁷¹ Rt. 2007 s. 40 avsnitt 27.

²⁷² Rt. 2007 s. 40 avsnitt 27.

6 Sammenfatning og konklusjon

I to av tre saker som gjelder idømmelse av erstatning, tross frifinnelse i straffesaken, har Norge blitt dømt av EMD for krenkelse av uskyldspresumsjonen i EMK art. 6 nr. 2. Kun et fåtall av innklagde saker blir realitetsbehandlet i Strasbourg. Stor saksmengde har fremtvunget en streng avvisningspraksis.²⁷³ Redegjørelsen ovenfor viser at Høyesterett i flere saker har konkludert med krenkelse, på samme måte som EMD gjorde i *Y og Or*.²⁷⁴

Fremstillingen viser at det skal svært mye til for å krenke uskyldspresumsjonen når det sivile kravet blir behandlet uten tilknytning til straffesaken. I *Ringvold* kom EMD til at uttalelsen om at det var ”klar sannsynlighetsovervekt for at C har begått overgrep overfor A” ikke krenket uskyldspresumsjonen. Begrunnelsen var det faktum at ”the compensation matter was the sole issue in the appeal before the Supreme Court”, samt at det ble ført omfattende nye bevis ”on that issue alone”.²⁷⁵

I denne saken ble erstatningskravet behandlet selvstendig. Retten ble satt med nye dommere og i tillegg var ikke påtalemyndigheten part i saken. Kravet om erstatning ble således avgjort på et annet grunnlag enn straffekravet. Disse forholdene medførte at forbindelsen mellom sakene ble svakere sammenlignet med der kravene avgjøres i samme sak. Krokeide mener at forhandlingene om det sivile kravet reelt må fremstå som en selvstendig prosess for at det skal dreie seg om en separat sivil sak.²⁷⁶ *Ringvold* faller inn under denne beteg-

²⁷³ Aall (1998) s. 7.

²⁷⁴ Etter et søk i www.lovdatab.no har jeg funnet at Høyesterett i saker om frifinnelse, men idømmelse av erstatning, totalt har påvist krenkelse av uskyldspresumsjonen i 8 saker. Dette var tilfelle i Rt. 2003 s. 1671, Rt. 2004 s. 970, Rt. 2007 s. 40, Rt. 2008 s. 1292, Rt. 2009 s. 1456, Rt. 2012 s. 47, Rt. 2013 s. 22 og Rt. 2014 s. 249.

²⁷⁵ *Ringvold mot Norge* avsnitt 38.

²⁷⁶ Krokeide (2003) s. 212.

nelsen, og står i en særstilling sett i forhold til flertallet av delte avgjørelser hvor erstatningskravet avgjøres sammen med spørsmålet om straff.

Det Høyesterett derimot ikke gjorde i *Ringvold*, som kunne aktualisert uskyldspresumsjonen, var å knytte bevisvurderingen opp mot straffetiltalen. Av den grunn etterlot ikke erstatningsavgjørelsen et inntrykk av at tiltalte var straffeskyldig. Denne slutningen måtte leseren selv trekke.²⁷⁷ Det er derfor legitimt å anvende ord som assosieres med straffeskyld i den sivile saken. Det forutsettes at dette gjøres i en separat prosess som kun refererer til det skjerpede sivile beviskravet. Førstvoterende presiserte i domsgrunnene at tilkjenningen av oppreisning skjedde ”uavhengig av avgjørelsen i straffesaken og ikke røkkes ved frifinnelsen for straff”.²⁷⁸ Med dette viste Høyesterett sin bevissthet på det mulige konfliktfeltet med uskyldspresumsjonen. Dette alene var ikke tilstrekkelig for å unngå å krenke uskyldspresumsjonen, men hindret at domsgrunnene ble oppfattet som mistankeytringer.²⁷⁹

I *Ringvold* kom EMD til at Høyesterett verken direkte eller indirekte fastslo at alle straffbarhetsvilkårene var oppfylt.²⁸⁰ Ut i fra dette kan sluttet at dersom domstolen skal konkludere med en konvensjonskrenkelse der det sivile kravet avgjøres uten tilknytning til straffesaken, må det fremgå av domsgrunnene at både de subjektive og de objektive vilkårene for straff er til stede. Det er kun i slike tilfeller erstatningsavgjørelsen vil så tvil om den strafferettslige frifinnelsen og røkke ved denne. Krokeide trekker den samme slutningen fra *Ringvold*. Såfremt domstolene unngår å fastslå at saksøkte er strafferettslig ansvarlig eller at vilkårene for straff foreligger, vil taket for å konkludere med en krenkelse av uskyldspresumsjonen være meget høyt.²⁸¹ I denne sammenheng er det ikke avgjørende om alle vet at handlingen er straffbar, så lenge dommeren unngår å nevne det.²⁸²

²⁷⁷ Johnsen (2006) s. 32.

²⁷⁸ Rt. 1996 s. 864 på s. 872.

²⁷⁹ Johnsen (2006) s. 49.

²⁸⁰ Ringvold mot Norge avsnitt 38.

²⁸¹ Krokeide (2003) s. 212.

²⁸² Krokeide (2003) s. 212.

Rettspraksis viser at når erstatningskravet avgjøres i tilknytning til straffesaken, enten ved lagrette eller meddomsrett, vurderes domsgrunnenes forhold til uskyldspresumsjonen forskjellig. Årsaken er at det stilles ulike krav til rettens sammensetting og begrunnelse.

I straffesaker behandlet med lagrette gis det ingen begrunnelse for frifinnelsen. Det eneste som fremstår sikkert er at lagretten har frifunnet fordi minst ett straffbarhetsvilkår ikke var oppfylt. Da lagretten skulle besvare skyldspørsmålet i *Karmøy*, var det ubestridt at fornærmede hadde blitt voldtatt og drept. Lagretten svarte nei på skyldspørsmålet. Det er grunn til å tro at årsaken skyldtes manglende bevis for at tiltalte var riktig gjerningsperson. I erstatningssaken la fagdommerne til grunn at det forelå sannsynlighetsovervekt for at vedkommende hadde begått den handling tiltalen gjaldt. Det forelå med dette ingen skyldkonstatering, da fagdommerne ikke la til grunn at noe straffbarhetsvilkår var bevist ut over enhver rimelig tvil. Lagmannsretten foretok en bevisvurdering av de handlinger omfattet av tiltalen.²⁸³ Det skapte ”doubt on the correctness of that acquittal”.²⁸⁴ Forbudet mot mistankeytring etter frifinnelse, Rushitiformelen, ble brutt.²⁸⁵ Høyesterett tok derfor feil i Rt. 1999 s. 1363 da de uttrykte at det må ”være en forutsetning for at EMK artikkel 6 nr. 2 skal være krenket, at det blir foretatt en strafferettslig skyldkonstatering”.²⁸⁶

EMD kom til at lagmannsrettens formuleringer gikk ut over det sivilrettslige forum og skapte en ”link” til straffesaken.²⁸⁷ Av dette kan sluttes at det sivilrettslige forum er overtrådt når domstolen vurderer sider av straffesaken som ikke har betydning for den sivile saken. Det er kun forenlig med uskyldspresumsjonen å gå inn på den strafferettslige skylden, dersom det fremstår som nødvendig for avgjørelsen av erstatningskravet.²⁸⁸

²⁸³ Johnsen (2006) s. 25.

²⁸⁴ Y mot Norge avsnitt 46.

²⁸⁵ Johnsen (2006) s. 25.

²⁸⁶ Rt. 1999 s. 1363 på s. 1378.

²⁸⁷ Y mot Norge avsnitt 46.

²⁸⁸ Også lagt til grunn i Aall (1994) s. 382 og Johnsen (2006) s. 36.

Strandbakken og Garde mener at andre utsagn i lagmannrettens domsgrunner i *Karmøy* skaper vesentlig større tvil om frifinnelsens riktighet.²⁸⁹ Jeg er enig med dem. Ved erstatningsvurderingen legger lagmannsretten til grunn at

”Deres eneste barn ble av en nær slektning frarøvet livet på en gruoppvekkende måte etter å ha blitt seksuelt misbrukt, da hun var bevisstløs”.

De sier i klar tekst at den frikjente har begått drapet.²⁹⁰ Jeg mener at Høyesterett kunne ha omformulert begrunnelsen for å unngå at Norge ble dømt i EMD. En mer nøytral språkbruk der ordene ikke hadde assosiert i like stor grad til straffeskyld, ville skapt større avstand fra straffesaken. I stedet for å korrigere språkbruken, la Høyesterett mye av de samme ordene til grunn for sin behandling. Det er mye som taler for at Høyesterett aksepterte linken lagmannsretten hadde skapt mellom sakene.

Rt. 2003 s. 1671 viser at Høyesterett har fulgt EMDs praksis. EMD skapte i *Ringvold* og *Y* retningslinjen om at domsgrunnene ikke må skape tvil om riktigheten av frifinnelsen. Da lagmannsretten la til grunn at det var ”klar sannsynlighetsovervekt for at tiltalte har forvoldt seg slik som beskrevet i spørsmålsskriftet til lagretten i subjektiv og objektiv henseende”, skapte dette slik tvil.²⁹¹ Høyesterett kom til at dette krenket uskyldspresumsjonen. De endret med dette standpunktet fra Rt. 1999 s. 1363 om at kun skyldkonstateringen kunne innebære en krenkelse av uskyldspresumsjonen. I tillegg til at lagmannsretten hadde skapt tvil om frifinnelsen hadde de anvendt strafferettslige begreper. På samme måte som i *Ringvold* anvendte lagmannsretten ordet ”overgrep” i den sivile sakens domsgrunner. Ordbruken ble akseptert i *Ringvold*, mens Høyesterett nå kom til motsatt resultat. Jeg mener grunnen til dette var at lagmannsrettens bevisvurdering ble knyttet opp mot spørsmålsskriftet til lagretten. Lagmannsretten hadde lagt til grunn at tiltalte hadde opptrådt slik som

²⁸⁹ Strandbakken og Garde (1999) s. 443.

²⁹⁰ Strandbakken og Garde (1999) s. 443.

²⁹¹ Rt. 2003 s. 1671 avsnitt 30.

beskrevet der. Ordet ”overgrep” ble anvendt i en bevisvurdering som skapte mistanke mot den tiltalte. Dette rokket ved den strafferettslige frifinnelsen. I Rt. 2007 s. 1601 kom Høyesterett derimot til at lagmannsrettens anvendelse av ordet ”overgrep” ikke krenket uskyldspresumsjonen. Ordet opptrådte i en bevisvurdering som kun var knyttet til det sivilrettslige beviskravet. Det forelå verken en henvisning til tiltalen eller spørsmålsskriftet til lagretten.

Rettstilstanden etter Rt. 2003 s. 1671 kan oppsummeres i tre krav til domsbegrunnelsen for å unngå å skape tvil om frifinnelsen i straffesaken.²⁹² For det første må retten forklare at årsaken til delte avgjørelser er at beviskravet i erstatningssaken er lavere enn i straffesaken. For det andre bør det unngås at domsgrunnene i erstatningssaken henviser til tiltalen eller spørsmålsskriftet til lagretten. I tillegg må retten begrunne erstatningskravet uten å anvende strafferettslige begreper.

I saker omhandlet seksualforbrytelser viser rettspaksis at fornærmedes forklaring er sentralt bevis. I saker hvor lagretten har svart nei på det strafferettslige skyldspørsmål, er det grunn til å tro at de vektla bevis som støttet tiltaltes forklaring. Fornærmedes forklaring ble trukket i tvil. For å unngå å krenke uskyldspresumsjonen viser Rt. 2008 s. 1292, Rt. 2009 s. 1456, Rt. 2012 s. 47 og Rt. 2014 s. 249 at denne tvilen må fremkomme i erstatningssakens domsgrunner. Det krenker uskyldspresumsjonen hvis erstatningssaken bygger på at det ikke er noen holdepunkter for at tiltalte er uskyldig. Dersom det derimot pekes på slike holdepunkter, vil begge parters forklaring belyses og erstatningsavgjørelsen vil gi et korrekt inntrykk av frifinnelsen. Dette skjedde i LB-2013-73630. Lagmannsretten uttalte at de fant deler av fornærmedes forklaring troverdig, mens de stilte seg tvilende til andre deler. Det er grunn til å tro at Høyesterett i de fire ovenfor nevnte sakene ikke hadde konkludert med krenkelse dersom lagmannsretten hadde praktisert dette.

I lagmannsrettssaker der vilkårene for straff og erstatning er sammenfallende viser *Orr* og Rt. 2004 s. 970 at det må utvises særlig varsomhet når dommerne ordlegger seg i doms-

²⁹² Rt. 2003 s. 1671 avsnitt 35-38.

grunnene. Ordbruken, lest i sin kontekst, må ikke skape et inntrykk av at tiltalte også var strafferettslig skyldig. Dommeren har en særlig oppfordring til å velge sine ord med omhu og begrense ordbruk som kan få tanken over på straff. Retten må få klart frem at erstatningsavgjørelsen bygger på et annet og lavere beviskrav. Dette er særlig viktig dersom saken i tillegg settes med lagrette, da man ikke har en domsbegrunnelse som kan forklare de ulike beviskravene.²⁹³

Johansen er av den oppfatning at *Orr* stiller strengere krav til domsgrunnene enn det som var tilfellet i tidligere saker.²⁹⁴ Lagmannsretten hadde overholdt kravene satt i Rt. 2003 s. 1671. Forskjellen mellom beviskravene ble understreket uttrykkelig, samt at retten ikke henviste til verken tiltalen eller spørsmålsskriftet til lagretten. Når det gjaldt anvendelse av strafferettslige begreper hadde lagmannsretten brukt ordet ”vold”. EMD påpekte at ordet i seg selv ikke var typisk strafferettslig. Derimot medførte konteksten som ordet opptrådte i at det ble skapt et inntrykk av at både de subjektive og objektive vilkårene for voldtekt var oppfylt. Dette skapte tvil om frifinnelsens riktighet. Lagmannsretten forsøkte etter mitt syn å dempe dette inntrykket. De presiserte at dette ikke var ”tale om alvorlig voldsbruk, bare om overmanning ved fastholding av Bs armer”. Det var ikke tilstrekkelig for EMD. Retten har ingen enkel oppgave når de skal begrunne at det har skjedd en voldtekt uten å anvende ordet ”vold”. Jeg mener allikevel at det med fordel burde vært brukt andre ord for å distansere erstatningssaken fra straffesaken. For eksempel ”makt”, som ville skapt en klarere distanse fra straffesaken.

I meddomsrettssaker avgjør samme dommere både kravet om straff og erstatning. Lagmannsrettssaken i *Reeves* og LA-2006-7912 viser at både det å stemme for delt avgjørelse samt det å votere likt for straff og erstatning påvirker hvordan retten skal utforme domsgrunnene for ikke å skape tvil om den strafferettslige frifinnelsen. I LA-2006-7912 stemte fire dommere både for straffeskyld og for erstatningsansvar. Etter Høyesteretts syn var det

²⁹³ Rt. 2004 s. 970 avsnitt 29.

²⁹⁴ Johansen (2008) s. 351.

for tiltalte og omverden ”ikke unaturlig å forstå avgjørelsen om oppreisning slik at de også i den relasjon hadde fastholdt at tiltalte var straffeskyldig”.²⁹⁵ EMD har fastslått at uskyldspresumsjonen ikke krever at en dommer som har stemt for straffeskyld må la være å vektlegge sin mening i erstatningssaken. Såfremt synet er ”relevant to the issue of compensation”, kan dommeren fastholde dette i straffesaken.²⁹⁶ Det kreves imidlertid at dommeren understreker at det er forskjellen i beviskravene som er årsak til konklusjonen, og ikke det faktum at de i den sivile saken fastholder tiltalte som straffeskyldig.

I *Reeves* stemte en dommer for frifinnelse i straffesaken og erstatningsansvar i den sivile saken. EMDs vurdering viser at dersom dommeren kun begrunner erstatningskravet med at det er klar sannsynlighetsovervekt for at tiltalte er skyldig i handlingen omhandlet i tiltalen, krenker dette uskyldspresumsjonen. I tillegg må en dommer som har gått inn for en delt avgjørelse presisere i begrunnelsen for erstatningsansvaret at det endrede standpunkt skyldes at bevisene holdt for erstatning, men ikke for straff.

²⁹⁵ Rt. 2007 s. 40 avsnitt 27.

²⁹⁶ *Reeves mot Norge* s. 9-10.

7 Avslutning

Tiltalte og fornærmede har motstridende interesser i domsutfallet. Tiltalte ønsker å bli frikjent og fullstendig renvasket. Fornærmede er oftest av den oppfatning at det beste og riktigste utfallet er at tiltalte dømmes til straff og ilegges et erstatningsansvar. Det faktum at lovgiver gjennom strpl. § 3 har åpnet for at det kan idømmes sivile krav i forbindelse med en straffesak påvirker både tiltaltes ønske om å bli renvasket og fornærmedes ønske om å bli tilkjent erstatning.

7.1 Svekker idømmelse av erstatning den strafferettslige renvaskingen?

Johnsen tar opp spørsmålet om en idømmelse av erstatning svekker den strafferettslige renvaskingen.²⁹⁷ Renvasking er i juridisk forstand definert som den endelige avkreftelse av mistanken mot den tiltalte.²⁹⁸ En frifinnelse er domstolens viktigste måte å renvaske på.²⁹⁹ Hvis tiltalte er frikjent for straff, er vedkommende like renvasket som en annen person som har fått tilsvarende frifinnelse. Pådømmelsen av erstatningskravet medfører at spørsmålet om renvaskingsvirkningen kommer opp. Ved utarbeidelsen av domsgrunnene er det fare for at dommeren ordlegger seg på en måte som beskriver hvilke handlinger tiltalte utførte, samt hvilken strafferettslig mistanke som fortsatt kan eksistere mot den frikjente.³⁰⁰

Den juridiske renvaskingen må holdes adskilt fra den sosiale. Etter sistnevnte betydning er tiltalte renvasket dersom samfunnet oppfatter at vedkommende ikke har gjort noe galt.³⁰¹ *Karmøy* illustrerer at den sosiale renvaskingen kan ha vel så stor betydning for tiltalte som den juridiske. I 2009 behandlet Agder lagmannsrett spørsmålet om tiltalte i *Karmøy* hadde

²⁹⁷ Johnsen kommer inn på dette i NOU 2000:33 og Johnsen (2006) kap. 7.

²⁹⁸ NOU 2000:33 s. 110.

²⁹⁹ NOU 2000:33 s. 110.

³⁰⁰ NOU 2000:33 s. 122.

³⁰¹ NOU 2000:33 s. 110.

rettslig interesse i å få prøvet gjenåpningsbegjæringen. En enstemmig rett besvarte dette bekreftende. I begrunnelsen vises det til at saken vakte oppsikt. Retten utdyper at

”For A personlig må den nødvendigvis ha medført og medfører fortsatt en betydelig belastning. Hans omdømme i Norge vil for alltid være ødelagt såfremt dommen blir stående. Han vil ha svært begrensede muligheter for å kunne gjøre en yrkesmessig karriere her. Sosialt vil han også ha store vanskeligheter. Dette er bakgrunnen for at han har bosatt seg i Spania”.³⁰²

Blir tiltalte dømt til å betale fornærmede erstatning selv om personen er frifunnet for straff, vil dette være en stor belastning for den frikjente. Tiltaltes ønske om fullstendig renvasking blir kun innfridd hvis frifinnelsen legges til grunn i alle senere saker vedrørende handlingen. En slik utvidelse av frifinnelsens rettskraftsvirkning er kommentert av EMD, som mener at dette ville

”give a criminal acquittal the undesirable effect of pre-empting the victim`s possibilities of claiming compensation under the civil law of tort, entailing an arbitrary and disproportionate limitation on his or her right of access to court under Article 6 § 1 of the Convention.”³⁰³

Dersom det stenges for å idømme erstatning etter en frifinnende straffedom, vil skadevolder kunne få en særskilt fordelaktig stilling. Strandbakken påpeker at dette fører til at skadelidte bærer tapet i alle tilfeller hvor tiltalte frifinnes.³⁰⁴ Dette vil være i strid med uskyldspresumsjonens ordlyd.³⁰⁵ Fornærmede har rett til å få det sivile kravet domstolsbehandlet, uavhengig av utfallet i straffesaken. I og med at erstatningssakens domsgrunner ikke på noen måte må rokke ved frifinnelsen oppstår spørsmålet om fornærmedes rett har blitt innskrenket som en følge av EMDs behandling av saker om delte avgjørelser. Spesielt i *Orr* oppstiller EMD strenge krav til domsgrunnene. Det kan få konsekvenser for fornær-

³⁰² Agder lagmannsretts kjennelse av 10. november 2009 (LA-2009-142421).

³⁰³ Ringvold mot Norge avsnitt 38, Y mot Norge avsnitt 41 og Orr mot Norge avsnitt 49.

³⁰⁴ Strandbakken (1998) s. 548.

³⁰⁵ Ringvold mot Norge avsnitt 38, Y mot Norge avsnitt 41 og Orr mot Norge avsnitt 49.

mede. Hov peker på at resultatet kan bli at erstatningsspørsmålet pakkes inn i runde talemåter, og i ytterste konsekvens kan domstolen velge å avvise erstatningskravet.³⁰⁶ Fornærmede vil være best tjent med at det ikke reises straffesak.³⁰⁷ En slik utvikling vil medføre at målet om å styrke fornærmedes stilling i straffeprosessen etter Ot.prp.nr.11 (2007-2008) motarbeides.

Det er naturlig å spørre om det har noen betydning for renvaskingen på hvilken måte erstatningssaken er pådømt. Domsredegjørelsen viser at det er større mulighet for delte avgjørelser i saker med lagrette. Årsaken er at det er ulike dommere som avgjør kravene, slik at det er større mulighet for at disse har ulikt syn på bevisene i saken. Dersom lagretten besvarer skyldspørsmålet negativt gis det ingen forklaring på om tiltalte ble frikjent på grunn av en svak tvil om skyld eller fordi alt talte for at vedkommende var uskyldig.³⁰⁸ Hvilket vilkår som ikke ble funnet bevist, antallet og hvor sterk tvilen var fremkommer ikke. Johnsen mener en frifinnelse av lagretten ikke renvasker for mer enn det minimum som er nødvendig for å frifinne.³⁰⁹ Frifinnelsen sier ikke mer enn at et straffbarhetsvilkår ikke er oppfylt, og renvasker kun for dette. Lagretten kan ha stemt for frifinnelse grunnet at tiltalte ble ansett utilregnelig. Dette kan som sagt ikke slås fast med sikkerhet. Legger retten da til grunn i erstatningssaken at det foreligger klar sannsynlighetsovervekt for at tiltalte er rett gjerningsperson, vil ikke dette svekke den strafferettslige renvaskingen.

I meddomsrettssaker er det letter å avgjøre om erstatningsavgjørelsen påvirker renvaskingen i straffesaken. Begrunnelsen gir en forståelse av hvilken bevistvil dommerne var i da de frikjente for straff. Erstatningsavgjørelsen kan redusere renvaskingen i straffesaken. Slikt oppstår når domsgrunnene for erstatningskravet uttrykker at det er klar sannsynlighetsovervekt for at erstatningsvilkårene er oppfylt, mens det i frifinnelsen sies at det kun er

³⁰⁶ Hov (2010) s. 81.

³⁰⁷ Hov (2010) s. 81.

³⁰⁸ Johnsen (2001) s. 99

³⁰⁹ NOU 2000:33 pkt. 5.4.2.

svak sannsynlighetsovervekt for at straffbarhetsvilkårene er oppfylt.³¹⁰ Johnsen presiserer at erstatningsavgjørelsen ikke sier at frifinnelsen var feil, men den motsier det som lå til grunn for frifinnelsen.³¹¹

Det oppstår også et spørsmål om tidspunktet for erstatningsavgjørelsen har betydning for renvaskingen. Høyesterett uttalte i Rt. 1999 s. 1363 at de oppfattet det slik at det ikke er av betydning. Hvorvidt kravet er avgjort i forbindelse med straffesaken eller i en etterfølgende sivil sak påvirker ikke tiltaltes manglende følelse av å bli fullstendig frikjent.³¹² Johnsen deler dette synet. Han uttaler at det er like negativt for frikjente å bli dømt til erstatning etter å ha vært gjennom en ny sak.³¹³

7.2 Allmennhetens oppfatning

Det kan skape sterke reaksjoner hos allmennheten når den frikjente pålegges å betale erstatning.³¹⁴ Sterke reaksjoner vil oppstå dersom den tiltalte er frikjent fordi det ikke er bevist at vedkommende er rett gjerningsperson. Det virker ikke naturlig at en person som er frikjent i straffesaken skal dømmes til å betale erstatning for samme handling. Et slikt utfall kan oppfattes selvmotsigende³¹⁵ og ulogisk, samt urettferdig. Av den grunn er det særlig viktig at retten forklarer hvorfor utfallet kan bli forskjellig i straffesaken og erstatningssaken.³¹⁶ Med dette kan delte avgjørelser møte større forståelse i samfunnet.³¹⁷ Når tiltalte, slik som i Rt. 2005 s. 104, frikjennes fordi vedkommende anses utilregnelig, men allikevel

³¹⁰ NOU 2000:33 pkt. 5.4.3.

³¹¹ NOU 2000:33 pkt. 5.4.3.

³¹² Rt. 1999 s. 1363 på s. 1378.

³¹³ Johnsen (2001) s. 99.

³¹⁴ Strandbakken (1998) s. 542. Birgitte Tengs-saken medførte en voldsom mediedebatt som ledet til NOU 2000:33.

³¹⁵ NOU 2011:13 pkt. 8.4.6.

³¹⁶ Strandbakken (2003) s. 245.

³¹⁷ Strandbakken (2003) s. 246.

dømmes til erstatning, vekker ikke denne kombinasjonen de samme motforestillingene.³¹⁸ Det er i slike tilfeller bevist at vedkommende er rett gjerningsperson.

7.3 Mulige lovendringer

En rekke tiltak har blitt foreslått for å hindre den motsigelse som skapes ved delte avgjørelser. Strandbakken taler for å utvide rettskraftsvirkningen til den frifinnende straffedom.³¹⁹ Utvidelsen vil begrenses til å gjelde der tiltalte er frifunnet fordi det ikke er bevist at vedkommende har foretatt handlingen. En slik frifinnelse vil stenge for pådømmelse av sivile krav i en straffesak. Hvis det fremkommer at lagretten frikjente tiltalte grunnet nødverge eller utilregnelighet, skaper dette ikke konflikt med uskyldspresumsjonen og det sivile kravet kan pådømmes. Denne ordningen måtte kun gjennomføres for straffedommer avsagt av en meddomsrett.³²⁰ En avskjæring av å pådømme sivile krav der frifinnelsen er begrunnet i at tiltalte ikke er rett gjerningsperson, vil svekke fornærmedes stilling. Dette er det avgjørende argumentet mot en slik regel.³²¹

Jeg mener at hensynet til fornærmedes rettsstilling må veie tungt. Lovendringer som medfører en innskrenkning i fornærmedes adgang til å pådømme sivile krav i en straffesak, vil stride mot EMK art. 6 nr. 1 og ”access to court”. Hvis forslaget ovenfor gjennomføres må fornærmede forfølge sitt erstatningskrav i en separat sivil prosess dersom tiltalte er frikjent for straff grunnet mangel på bevis for at vedkommende er rett gjerningsmann. Høyesterett har poengtert at da vil ”fornærmedes muligheter til å forfølge slike krav være avhengig av hvilke økonomiske ressurser han råder over. En slik løsning finner jeg lite tiltalende”.³²² EMD la den samme tanken til grunn i *Ringvold, Y og Orr*.³²³

³¹⁸ Johnsen (2001) s. 100.

³¹⁹ Strandbakken (2003) s. 239.

³²⁰ Strandbakken (2003) s. 239.

³²¹ Strandbakken (2003) s. 239.

³²² Rt. 1999 s. 1363 på s. 1375.

³²³ Ringvold mot Norge avsnitt 38, Y mot Norge avsnitt 41 og Orr mot Norge avsnitt 49.

Videre tar Strandbakken opp spørsmålet om beviskravet ”klar sannsynlighetsovervekt” bør senkes til ”sannsynlighetsovervekt”.³²⁴ Denne endringen ville skapt en større distanse mellom straffedommen og erstatningsdommen.³²⁵ Dette fører igjen til at domsgrunnene i erstatningssaken ikke så lett utgjør en krenkelse av uskyldspresumsjonen. Jeg mener derimot at det skjerpede beviskravet ivaretar hensynet til tiltalte. Etter mitt syn må dette hensynet være avgjørende for å beholde de ulike beviskravene.

Aall mener at en oppdeling av spørsmålet til lagrettemedlemmene også vil bidra til å hindre motsigelsen mellom avgjørelsene. Foreslaget går ut på å dele opp spørsmålet til lagretten etter strpl. § 366 i to. Først kan lagretten spørres om tiltalte har begått handlingen i tiltalen. Svarer de ja på dette, stilles spørsmålet om øvrige straffbarhetsvilkår er til stede. Kun et benektende svar på det første spørsmålet stenger for erstatningssak.³²⁶

Jeg syns det er et skritt i riktig retning at det settes fokus på endring av reglene omkring delte avgjørelser for å bøte på motsigelsesproblemet. Jeg deler oppfatningen om at noe bør gjøres. Samtidig er jeg i tvil om hvilken ordning som på best måte vil ivareta hensynene bak delte avgjørelser. Nærmere bestemt blir det tale om å avveie ulike hensyn mot hverandre. Jeg deler Strandbakkens syn om at det til syvende og sist er viktigst at retten utformer domsgrunnene slik at erstatningsdommen er forenlig med uskyldspresumsjonen.³²⁷

³²⁴ Strandbakken (2003) s. 242.

³²⁵ Strandbakken (2003) s. 242.

³²⁶ Aall (2003) s. 254.

³²⁷ Strandbakken (2003) s. 246.

8 Kilder

Lover

- 1814 Kongeriket Norges Grundlov av 17. mai 1814.
- 1887 Lov om rettergang i straffesaker av 1. juli 1887 nr. 5.
- 1902 Alminderlig borgerlig straffelov (straffeloven) av 22. mai 1902 nr. 10.
- 1915 Lov om rettergangsmåten for tvistemål (tvistemålsloven) av 13. august 1915 nr. 6.
- 1969 Lov om skadeserstatning (skadeserstatningsloven) av 13. juni 1969 nr. 26.
- 1981 Lov om rettergangsmåten i straffesaker (straffeprosessloven) av 22. mai 1981 nr. 25.
- 1999 Lov om styrking av menneskerettighetens stilling i norsk rett (menneskerettsloven) av 21. mai 1999 nr. 30.
- 2005 Lov om mekling og rettergang i sivile tvister (tvisteloven) av 17. juni 2005 nr. 90.

Konvensjoner

- 1950 Den europeiske menneskerettskonvensjon (EMK) av 4. november 1950.
- 1966 FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter (SP) av 16. desember 1966.

Forarbeider

- NUT 1969:3 *Innstilling om rettergangsmåten i straffesaker fra Straffeprosesslovkomiteen (Komiteen til revisjon av straffeprosessloven)*

Ot.prp. nr. 35 (1978-1979)	<i>Om lov om rettergangsmåten i straffesaker (straffesakloven).</i>
NOU 1993:18	<i>Lovgivning om menneskerettigheter.</i>
NOU 2000:33	<i>Erstatning til ofrene hvor tiltalte frifinnes for straff.</i>
NOU 2003:15	<i>Fra bot til bedring – Et mer nyansert og effektivt sanksjonssystem med mindre bruk av straff</i>
Ot.prp. nr. 51 (2004-2005)	<i>Om lov om mekling og rettergang i sivile tvister (tvisteloven).</i>
NOU 2006:10	<i>Fornærmede i straffeprosessen – nytt perspektiv og nye rettigheter.</i>
Ot.prp. nr. 11 (2007-2008)	<i>Om lov om endringer i straffeprosessloven mv. (styrket stilling for fornærmede og etterlatte).</i>
NOU 2008:4	<i>Fra ord til handling – bekjempelse av voldtekt krever handling</i>
NOU 2011:13	<i>Juryutvalget – Når sant skal skrives.</i>

Høyesterettspraksis

Rt. 1970 s. 1235
Rt. 1978 s. 882
Rt. 1978 s. 884
Rt. 1992 s. 64
Rt. 1996 s. 864
Rt. 1999 s. 14.
Rt. 1999 s. 961
Rt. 1999 s. 1363
Rt. 2000 s. 996
Rt. 2001 s. 1006
Rt. 2002 s. 557
Rt. 2003 s. 1671
Rt. 2004 s. 321
Rt. 2004 s. 970

Rt. 2005 s. 104
Rt. 2005 s. 833
Rt. 2006 s. 164
Rt. 2007 s. 40
Rt. 2007 s. 1601
Rt. 2008 s. 1292
Rt. 2009 s. 750
Rt. 2009 s. 773
Rt. 2009 s. 1456
Rt. 2012 s. 47
Rt. 2013 s. 22
Rt. 2014 s. 249

Høyesteretts kjæremålsutvalg

HR-2001-546

Underrettspraksis

LE-1993-1651
TKARM-1997-539
LG-1998-260-2
LG-2000-1118
LF-2002-886
LG-2002-895
LE-2003-60
LA-2006-7912
LH-2007-180990
LB-2007-25208
LA-2008-161358
LA-2009-142421

LB-2011-21113

LB-2013-73630

LG-2013-111885

Dommer fra den europeiske menneskerettighetsdomstolen (EMD)

Engel and others v. The Netherlands	The European Court of Human Rights, Strasbourg, 8. juni 1976.
Tyrer v. The United Kingdom	The European Court of Human Rights, Strasbourg, 25. april 1978.
Minelli v. Switzerland	The European Court of Human Rights, Strasbourg, 25. mars 1983.
Lutz v. Germany	The European Court of Human Rights, Strasbourg, 25. august 1987.
Barberà, Messegué and Jabardo v. Spain	The European Court of Human Rights, Strasbourg, 6. desember 1988
Sekanina v. Austria	The European Court of Human Rights, Strasbourg, 25. august 1993.
Ravnsborg v. Sweden	The European Court of Human Rights, Strasbourg, 23. mars 1994.
Allenet de Ribemont v. France	The European Court of Human Rights, Strasbourg, 10. februar 1995.
Asan Rushiti v. Austria	The European Court of Human Rights, Strasbourg, 21. mars 2000.
Telfner v. Austria	The European Court of Human Rights, Strasbourg, 20. mars 2001.
Strafford v. The United Kingdom	The European Court of Human Rights, Strasbourg, 28. mai 2002.
Janosevic v. Sweden	The European Court of Human Rights, Strasbourg, 23. juli 2002.

Y. v. Norway	The European Court of Human Rights, Strasbourg, 11. februar 2003.
O. v. Norway	The European Court of Human Rights, Strasbourg, 11. februar 2003.
Hammern v. Norway	The European Court of Human Rights, Strasbourg, 11. februar 2003.
Ringvold v. Norway	The European Court of Human Rights, Strasbourg, 11. februar 2003.
Reeves v. Norway	The European Court of Human Rights, Strasbourg, 8. juli 2004.
Orr v. Norway	The European Court of Human Rights, Strasbourg, 15. mai 2008.
Scoppola v. Italy (No.2)	The European Court of Human Rights, Strasbourg, 17. september 2009.
Taxquet v. Belgium	The European Court of Human Rights, Strasbourg, 16. november 2010.
Diacenco v. Romania	The European Court of Human Rights, Strasbourg, 7. februar 2012.

Litteratur

Aall, Jørgen *Rettsstat og menneskerettigheter*. 3. utg. Bergen, 2011.

Aall, Jørgen *Rettergang og menneskerettigheter*. Bergen, 1994.

Andenæs, Johs *Alminnelig strafferett*. 5. utg. Oslo, 2004.

Andenæs, Johs *Norsk straffeprosess*. 4. utg. Oslo, 2009.

Bjerke, Hans Kristian, Erik Keiserud og Knut Erik Sæther *Straffeprosessloven Kommenttarutgave*. 4. utg. Oslo, 2011.

Fredriksen, Steinar *Innføring i straffeprosess*. 3. utg. Oslo, 2013.

Hov, Jo *Innføring i prosess*. 1. utg. Oslo, 2010.

Jebens, Sverre Erik *Menneskerettigheter i straffeprosessen*. Oslo, 2004.

Lødrup, Peter *Lærebok i erstatningsrett*. 6. utg. Oslo, 2009.

Ruud, Morten og Geir Ulfstein *Innføring i folkerett*. 3. utg. Oslo, 2006.

Strandbakken, Asbjørn *Uskyldspresumsjonen "in dubio pro reo"* Bergen, 2003.

Artikler

Aall, Jørgen. *Domstolsadgang og domstolsprøving i menneskerettighetssaker*. I: Tidsskrift for rettsvitenskap. 1998, s. 1-181.

Aall, Jørgen. *Uskyldspresumsjonen etter frifinnende dom*. I: Lov og Rett. 2003, s. 249-256.

Andenæs, Johs. *Noen konsekvenser av det autonome straffebegrepet i Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen*. I: Rettsteori og rettsliv: festskrift til Carsten Smith. 2002, s. 15-27.

Andersen, Kjell V. *Frifunnet for straff, dømt til erstatning*. I: Nytt i strafferetten nr. 2. 1999, s. 1-95.

Elgesem, Frode. *Tolking av EMK – Menneskerettsdomstolens metode*. I: Lov og Rett nr. 4-5. 2003, s. 203-230.

Frøberg, Thomas. *EMDs praksis som norsk rettskildefaktor*. I: Jussens venner. 2007, s. 176-

Johansen, Jon Petter Rui. *Fra menneskerettighetsdomstolen – Utvalgte avgjørelser for perioden 23. januar til 18. august 2008*. I: Tidsskrift for strafferett. 2008, s. 348-364.

Johnsen, Jon T. *Bør retten kunne ilegge en tiltalt erstatning selv om den frikjenner ham for straff?* I: Tidsskrift for strafferett. 2001, s. 98-101.

Johnsen, Jon T. *Menneskerettsvernet i straffeprosessen. Er det behov for en mer aktiv lovgiver?* I: Lov og Rett. 2002, s. 585-605.

Johnsen, Jon T. *Hva ble Norge dømt for i Strasbourg?* I: Tidsskrift for rettsvitenskap. 2006, s. 1-.

Krokeide, Kjetil. *Om Behandlingen av borgerlige rettskrav i straffesak – eller hvordan oppstår det en ny "rettsregel" ut av ingenting*. I: Nytt i strafferetten nr 1. 1999, s. 17-.

Krokeide, Kjetil. *Bom stopp for sprikende konklusjoner*. I: Tidsskrift for strafferett nr. 2. 2003, s. 194-.

Nygaard, Nils. *Faktum og jus, rettskjeldelæra og bevisreglane*. I: Tidsskrift for rettsvitenskap. 2002, s. 33-61.

Pedersen, Jorun I. *Uskyldspresumsjonen og uttalelser om straffeskyld før skyldspørsmålet er avgjort*. I: Tidsskrift for Strafferett nr. 4. 2006, s. 258-293.

Strandbakken, Asbjørn. *Frifunnet for straff – idømt erstatningsansvar*. I: Lov og Rett. 1998, s. 540-552.

Strandbakken, Asbjørn og Peter Garde. *Simpson i Tvillingerigerne*. I: Tidsskrift for rettsvitenskap. 1999, s. 421-453.

Nettsider:

www.lovdatab.no